

ВСТУП

Подані методичні матеріали сприяють самостійному опануванню студентами екстернату філософських дисциплін, що є обов'язковою складовою стандартів вищої освіти МОН України. У даному виданні методичним матеріалом забезпечуються нормативні дисципліни для всіх спеціальностей, а саме: «Філософія» (змістовні модулі «Релігієзнавство», «Етика», «Філософія», «Логіка», «Естетика»), «Культурологія», «Психологія», дисципліни «Юридична психологія», «Історія вчень про державу і право», «Логіка», «Риторика», «Філософія права», що входять до навчальних планів юридичних та економічних спеціальностей, а також для студентів магістратури «Педагогіка вищої школи», «Методика викладання у вищій школі» та «Філософські основи наукового пізнання», видання яких досі також відсутнє.

Вивчення згаданих навчальних дисциплін сприяє формуванню абстрактного мислення, теоретичного узагальнення та аналітичних підходів у набутті науково-дослідницьких і професійних знань та навичок, розширює культурний кругозір і морально-ціннісні детермінанти сучасної молоді, виховує толерантне, мудре ставлення до соціальних питань, підвищує рівень професійної підготовки відповідно до сучасних європейських вимог вищої освіти.

Запропоновані матеріали дозволяють студентам екстернатної форми навчання скласти уявлення про обсяг та зміст матеріалу зазначених дисциплін, з'ясувати вимоги щодо кінцевих результатів вивчення дисципліни у вигляді загальних знань і умінь, звернутися до навчальної літератури, яка наведена в максимально продуктивному обсязі. Ознайомлення з даними методичними матеріалами забезпечує можливість самостійно опанувати філософські дисципліни, свідомо використовуючи ефективні методи саморефлексії та аналітики.

Навчальні цілі видання полягають у методичній підтримці самостійного опанування філософських дисциплін студентами екстернатної форми навчання, а також забезпеченні достатнього обсягу інформації про зміст дисциплін, що вивчаються, контрольних питань та літератури для успішного складання іспитів чи заліків.

Нормативні дисципліни для всіх спеціальностей

ФІЛОСОФІЯ

I. МЕТА І ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Програма нормативної дисципліни «Філософія» відповідає програмі вищої освіти. Згідно із стандартами МОН на її вивчення відведено 164 години (3 кредити), які розділяються на такі змістовні модулі: філософія (релігієзнавство, етика – 54 години, 1 кредит) та філософія (філософія, естетика, логіка – 108 годин, 2 кредити).

Мета вивчення даної дисципліни:

- отримати уявлення про європейський контекст філософських вчень та напрямів, класифікації філософських вчень згідно з їх концептуальним змістом;
- засвоїти специфіку філософського розуміння дійсності, основні філософські категорії та поняття;
- сформуванню високу світоглядно-методологічну культуру майбутніх науковців і громадян нашої країни, здібних до етичної експертизи соціальних та наукових проектів;
- навчити усвідомлювати особливості філософської методології при вирішенні соціальних і наукових питань;
- опанувати прийоми логічного мислення, естетичного та етичного ставлення до оточення;
- сформуванню вміння толерантного ставлення до різних релігійних конфесій.

Завдання курсу – сформуванню філософський рівень абстрактно-теоретичного мислення, через ознайомлення студентів з основними темами, проблемами, поняттями, категоріями і напрямами західної та східної філософії.

Основним завданням філософії є розширення свідомості студентів до рівня сутнісних узагальнень, формування практики аналітичних висновків і перспективних моделювань наукових та соціальних проектів.

Після вивчення дисципліни студент повинен

ЗНАТИ:

- основні західноєвропейські, східні та вітчизняні напрями розвитку філософської думки,
- методологію, специфіку і методи філософського знання,

- теологічну основу, історію та культу основних національних і світових релігій,
- основні закони формальної логіки,
- сутність та основні категорії естетики,
- сутність предмету етики, визначальні моральні норми й цінності,

УМІТИ:

- аналізувати сутнісні явища соціальних процесів та особистісних стосунків, відокремлювати сутнісне від незначного, визначаючи головні ідеї і концепти філософських вчень,
- використовувати закони логічного мислення в науковій, інженерній та соціальній діяльності,
- толерантно ставитися до різних релігійних вчень, виходячи із сутнісної духовної єдності всіх релігійних конфесій;
- визначати високі естетичні ідеали сучасної дійсності на підставі світового естетичного досвіду,
- здійснювати етичну експертизу наукових проєктів, соціальних явищ та особистісного розвитку на підставі моральних імперативів й етичних цінностей, застосовувати на практиці етичні норми кореляції соціальних стосунків,
- відрізняти істинно сакральні форми релігійності від сучасних проявів деструктивного сектантства.

II. ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ «ФІЛОСОФІЯ»

Змістовний модуль «Релігієзнавство», «Етика»

Тема 1. Сутність релігії її форми та функції

Проблема сутності релігії та її походження. Визначення поняття «релігія». Функції релігії. Класифікації релігій. Типи релігійних організацій.

Тема 2. Ранні форми релігії

Загальні риси архаїчної свідомості. Синкретизм архаїчної свідомості.

Світ як родова община. Колективна свідомість стародавньої людини та її табування совістю. Магія. Анімізм. Фетишизм. Тотемізм. Шаманізм.

Тема 3. Національні релігії

Індуїзм. Час виникнення. Священні книги індуїзму. Самхіти, шастри, шрути, пурани, сутри, тантри. Основні боги індуїзму, їх експансії та аватари. Тримурті. Вішну, Шива, Брахма.

Конфуціанство як релігія й етична доктрина.

Даосизм. Трактат Лао-дзи “даодензин”. Принцип “недіяння” як принцип духовної практики в даосизмі.

Юдаїзм. Час виникнення. Священне Писання. Письмова й усна Тора. Талмуд. Морально-релігійні обов’язки євреїв. Міцвоти. Езотеричний юдаїзм. Вчення кабали. Кабалістична космогонія. Еманация Сефірот.

Тема 4. Світові релігії

Буддизм. Палійський канон. Тіпітака (Вінаяпітака, Абхидхармапітака, Суттапітака). Ранній буддизм. Чотири благородні істини. Восьмирічний шлях спасіння та його моральний зміст. Праджня ,шіла, самадхі. Закон взаємозалежності усіх явищ всесвіту. Закон карми. Учення про переродження. Бхавачакра. Сансара. Нірвана. Рівновага дхарм. Напрямки у буддизмі. Хінаяна. Тхеравада.

Християнство. Виникнення християнства. Взаємодія релігійних ідей і рухів пізньої античності. Маніхейство, неоплатонізм, гностицизм. Процес формування християнського віровчення. Патристика. Нікейський собор. Несторіанство. Монофісітство. Монофеліти. Пелагіанство. Іконоборство. Символ віри. Основні догмати християнства. Таїнства. Католицизм і православ'я. Протестантизм.

Іслам. Історія виникнення. Особа Мухамеда – засновника ісламу. Священні книги. Коран і Сунна. Ставлення до іудаїзму і християнству. Основні догмати ісламу. П'ять стовпів ісламу. Напрямки в ісламі. Суніти. Шіїти. Езотеричний іслам. Суфізм. Тарікат. Моральні аспекти ісламу. Шаріат.

Тема 5. Філософська етика

Структура та функції моралі. Структура моральної свідомості. Вчинок і фактори його реалізації. Сутність моральної свободи. Евдемонізм античний. Етика Аристотеля та Епікура. Евдемонізм доби Відродження. Скептицизм М. Монтеня. Теорії розумного і суспільного договору. Гельвецій, Руссо та ін. Утилітаризм. Бентам. Дж.Ст. Мілль. Фрейдизм. Конфлікт культури і натури як моральний конфлікт.

Змістовний модуль «Філософія», «Логіка», «Естетика»

Тема 1. Сутність та функції філософії

Предмет філософії. Специфіка філософського знання. Функції філософії. Дофілософські типи світогляду. Особливості міфології і релігії.

Тема 2. Філософські вчення стародавнього сходу

Східна та західна парадигма світосприйняття. Характерні риси східного менталітету. Філософські вчення Стародавньої Індії. Філософські вчення Стародавнього Китаю.

Тема 3. Філософія Античності

Початок філософії. Натурфілософія. Мілетська школа. Учення Геракліта про буття. Діалектика Геракліта. Учення піфагорійців про число. Елеати. Учення Парменіда про буття. Співвідношення розумового і чуттєвого пізнання. Апорії Зенона. Атомізм та детермінізм Демокрита. Учення про пізнання Демокрита. Софісти. Протагор про людину як міру всіх речей. Сократ у пошуку істини. Маевтика. Іронія Сократа. Калокагатія. Вчення Платона про Ідеї. Ідея

блага. Телеологія Платона. Ейдос як закон речей. Діалектика Платона. Класифікація наук за Аристотелем. Завдання філософії. Категорії буття. Співвідношення матерії та форми. Учення про рух. Ентелехія. Проблема першоджерела руху. Учення Аристотеля про причинність. Теорія пізнання. Ознаки наукового пізнання.

Тема 4. Філософія західноєвропейського середньовіччя

Релігійний характер філософії середньовіччя. Проблема співвідношення авторитету, розуму та віри. Тертуліан, Августин, Абельяр. Проблема універсалій. Протистояння номіналізму та реалізму. Проблема богопізнання. Схоластика. Філософія – служниця теології. Фома Аквінський. Містика. І. Флорський, І. Екхарт, Гр. Палама.

Тема 5. Філософія доби Відродження

Гуманістична ідеологія та її антропоцентричний характер Ф. Петрарка, Піко делла Мірандолла, Л. Вала. Християнський гуманізм Е. Роттердамського. Філософія Д. Бруно. Героїчний ентузіазм. Соціально-політичні вчення. Т. Мор та Т. Кампанелла. М. Маккіавеллі.

Тема 6. Філософія Нового часу

Наукова картина світу. Проблема методу. Емпіризм та раціоналізм. Індуктивний та дедуктивний методи пізнання. Раціоналізм Р. Декарта. Роль сумніву у пізнанні. Наукове знання як система. Правила методу пізнання. Учення про природжені ідеї. Учення про субстанції. Дуалізм субстанцій. Психофізична проблема. Сенсуалізм Дж. Локка. Теорія пізнання. Вплив раціоналізму Р. Декарта і сенсуалізму Дж. Локка на подальший розвиток філософії. Ф. Бекон – засновник емпіричних наук. Індуктивний метод пізнання. Три типи філософів. “Ідоли”, що заважають пізнанню. Філософія французького Просвітництва.

Тема 7. Німецька ідеалістична філософія

Соціальні та гносеологічні витоки німецької ідеалістичної філософії. І. Кант. Докритичний період теоретичної діяльності Канта. Критичний період. Критика чистого розуму. Головне питання теорії пізнання. Трансцендентальна естетика і трансцендентальна аналітика. Априоризм Канта. Діалектика категорій. Трансцендентальна діалектика. Ідеї про безумовне. Антиномії розуму. Критика практичного розуму. Категоричний імператив. Г.В. Гегель. Об’єктивний ідеалізм Гегеля. Тотожність мислення і буття – вихідний принцип філософії Гегеля. Феноменологія духу. Історизм Гегеля. Рух пізнання від абстрактного до конкретного. Учення про поняття. Учення про протиріччя, закони та категорії діалектики.

Тема 8. Європейська філософія ХІХ століття

Основні риси та причини виникнення некласичної філософії. Ірраціоналізм та волюнтаризм А. Шопенгауера. Песимізм та етика співстраждання. Філософія

життя. Воля до влади Ф. Ніцше. Учення про надлюдину. Міф про вічне повернення. Специфіка екзистенціального мислення у філософії С. К'єркегора. Феномен свідомості у філософії М. Хайдеггера. Дійсний і недійсний способи людського існування. Екзистенція як її розуміє К. Ясперс. Екзистенція та анценденція. Екзистенція, свобода, вибір, історичність існування. Проблема істини. Свідоме та підсвідоме у філософії Фрейда. Психоданаліз.

Тема 9. Європейська філософія ХХ століття

Історичні етапи розвитку позитивізму. Загальний дух позитивістської філософії, зв'язок позитивізму з наукою. О. Конт про межі пізнання і завдання науки. Ідея трьох етапів розвитку. Г. Спенсер як засновник органічної школи в соціології. Гедонізм і утилітаризм в етиці Спенсера. Теорія "нейтральних елементів" Р. Авенаріуса. Е. Мах про економію мислення. Світ як "комплекс відчуттів". Логічний позитивізм. Філософія як "логічний синтаксис" наукового пізнання. Філософія марксизму. К. Маркс і Ф. Енгельс про матеріалістичне розуміння історичного розвитку суспільства. Поняття соціально-економічної формації. Проблема свідомості і пізнання у марксизмі. Плюралізм постмодерну.

Тема 10. Філософська думка України

Міфо-релігійні уявлення східних слов'ян. Філософська думка Київської доби. Специфічні риси українського світогляду та філософських учень. Розвиток філософії у Києво-Могилянській академії. Філософія Григорія Сковороди. Вчення про дві натури. Ідея трьох світів. "Пізнай себе". Ідея "сродної праці". Синтетичність мислення Сковороди. Кардоцентризм Панфіла Юркевича. Київська релігійна школа. Новітня українська філософія.

Тема 11. Логічний синтез історичного розвитку мислення

Формальна логіка. Закони формальної логіки. Закон тотожності. Закон суперечності. Закон неможливого третього. Закон достатнього обґрунтування. Закон переходу кількісних змін у якісні. Діалектичний стрибок. Закон заперечення заперечення. Принцип розвитку. Категорії діалектики. Одиичне, особливе, всезагальне. Причина і наслідок. Необхідність і випадковість. Сутність і явище. Проблема логічного обґрунтування.

Тема 12. Естетичний синтез художньо-естетичної діяльності людини

Основні естетичні категорії. Поняття художнього твору. Художній образ. Художнє мислення. Категорія прекрасного. Історизм краси. Тілесні й духовні аспекти краси. Потворне як момент, додаток та заперечення краси. Краса та іронія. Красивість. Краса і свобода. Піднесене. Загальний принцип піднесеного. Низьке. Трагічне.

III. ПИТАННЯ ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ЗАЛІК

(змістовний модуль «Релігієзнавство», «Етика»)

1. Філософська етика: предмет та основні питання. Сутність та функції моралі. Структура моральної свідомості.
2. Поняття релігії. Проблема сутності релігії та її походження.
3. Ранні форми релігії. Загальні риси архаїчної свідомості. Синкретизм архаїчної свідомості. Магія. Анімізм. Фетишизм. Тотемізм. Шаманізм.
4. Національні релігії. Індуїзм. Даосизм. Конфуціанство. Синтоїзм.
5. Національні релігії. Зороастризм. Юдаїзм.
6. Світові релігії. Ортодоксальне християнство.
7. Світові релігії. Католицизм.
8. Світові релігії. Виникнення та різновиди протестантизму.
9. Світові релігії. Іслам.
10. Світові релігії. Буддизм Махаяна та Хінаяна. Особливості тибетського буддизму.
11. Релігійні погляди в Україні. Етапи та історія становлення.

IV. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко В., Єленський В., Журавський В. Релігійне життя в Україні: стан, проблеми, шляхи оптимізації. – К. Освіта, 1996.
2. Головащенко С.І. Біблієзнавство. Вступний курс: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2001. – 496 с.
3. Головащенко С.І. Історія християнства: Курс лекцій: Навч. посібник. – К.: Либідь, 1999. – 352 с.
4. Грушевський М.С. З історії релігійної думки на Україні. – К.: Освіта, 1992. – 192 с.
5. Зелінський Ф.Ф. Древнегреческая религия. – К.: Синто, 1993. – 68 с.
6. Історія релігій в Україні: Навчальний посібник / За ред. А.М. Колодного, П.Л. Яроцького. — К.: Освіта, 1999. – 178 с.
7. Калінін Ю.А., Харьковченко Е.А. Релігієзнавство. – К.: Наукова думка, 2000. – 352 с.
8. Калінін Ю.А., Лубський В., Гудима А.М. Історія і теорія релігії та атеїзму: Курс лекцій у 2-х ч. – К.: Либідь, 1991. – Ч.1. – 256 с.
9. Кривелєв І.А. Библия: историко-критический анализ. – М.: Политиздат, 1982. – 255 с.
10. Лубський В.І. Релігієзнавство. – К.: Вілбор, 1997. – 480 с.
11. Основы религиоведения / Под ред. И.Н. Яблокова. – М.: Высш. шк., 1994. – 368 с.
12. Попович М.В. Мироззрение древних славян. – К.: Наукова думка, 1985. – 167 с.
13. Релігієзнавство: Навч. посібник / За ред. М.Ф. Рибачука. – К.: Освіта, 1997. – 240 с.

14. Угринович Д.М. Введение в религиоведение. – М.: Мысль, 1985. – 270 с.

V. ПИТАННЯ ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ІСПИТ

(змістовний модуль «Філософія», «Логіка», «Естетика»)

1. Предмет філософії. Специфіка філософського знання. Функції філософії.
2. Визначення світогляду. Історичні типи світогляду.
3. Філософські вчення стародавнього Сходу.
4. Антична філософія. Мілетська школа. Філософія досократиків.
5. Антична філософія. Класичний період. Сократ. Платон.
6. Антична філософія. Аристотель. Формальна логіка. Основні закони.
7. Патристика та схоластика середньовічної філософії.
8. Протистояння реалізму та номіналізму в середньовічній період.
9. Філософія доби Відродження. Соціально-політичні вчення.
10. Філософія ренесансного неоплатонізму та натурфілософії.
11. Емпіризм та раціоналізм філософії Нового часу.
12. Дедуктивний та індуктивний метод у філософії Нового часу.
13. Німецька ідеалістична філософія. Причини виникнення та основні питання.
14. Теорія пізнання І. Канта.
15. Філософська система та метод Г.І. Гегеля.
16. Некласична філософія XIX століття. Ірраціоналізм. Філософія життя. Екзистенціалізм. Марксизм.
17. Філософія XX століття. Позитивізм. Феноменалізм. Філософська антропологія. Плюралізм постмодерну.
18. Онтологія. Основні концепції. Проблема реальності.
19. Філософська думка в Україні. Специфіка та етапи розвитку.
20. Проблема буття, її філософський смисл. Дух, душа, свідомість. Сутність, структура, особливості свідомості.
21. Пізнання як об'єкт філософського аналізу. Діалектика почуттєвого та раціонального. Інтуїція в науковому пізнанні.
22. Проблема людини в філософії. Індивід. Особистість. Індивідуальність.
23. Філософія техніки та проблема техногенного суспільства.
24. Людство перед загрозою самознищення. Перспективи сучасної цивілізації.
25. Предмет вивчення естетики. Основні естетичні категорії. Поняття художнього твору.

IV. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеев П.В. Философия. – М.: Высшая школа, 1997. – 352 с.
2. Андрущенко В.П., Михальченко М.І. Сучасна соціальна філософія. Курс лекцій: У 2 т. – К.: Генеза 1993. – 256 с.
3. Антология мировой философии: Сб. филос. текстов. / Сост. М.А. Парнюк, В.И. Даниленко. – К.: УМК ВО, 1991. Т. 1. Ч. 2 – 308 с.

4. Антологія світової філософії: Зб. філос. текстів. / Укл. М.О. Парнюк, В.І. Даниленко. – К.: НМК ВО, 1991. Т 1. Ч.3 – 272 с.
5. Асмус В.Ф. Античная философия: Учеб. пособие. – М.: Высшая школа. 1976. – 543 с.
6. Белова Т.Н. Введение в философию. – К.: МАУП, 1998. – 144 с.
7. Бокань В.А., Польовий Л.П. Історія культури України. – К.: МАУП, 1998. – 232 с.
8. Горський В.С. Історія української філософії. – К.: Наукова думка, 1996. – 286 с.
9. Горфункель А.Х. Философия эпохи Возрождения: Учеб. пособие. – М.: Высш. шк., 1980. – 386 с.
10. Гусев В.І. Історія західноєвропейської філософії XV – XVII ст.: Курс лекцій. – К.: Либідь, 1994. – 256 с.
11. Евсюков В.В. Мифы о вселенной. – Новосибирск: Наука, 1998. – 176 с.
12. Зеньковский В.В. История русской философии. – Л.: Знание, 1991. – 264 с.
13. Ильин В.В., Машенцев А.В. Философия в схемах и комментариях: Учеб. пособие. – С.Пб.: Питер, 2007. – 307 с.
14. История философии в кратком изложении. – М.: Мысль, 1991. – 592 с.
15. Історія філософії України: Підручник / Упоряд.: М.Ф. Тарасенко, М.Ю. Русин, І.В. Бичко та ін. – К.: Либідь, 1994. – 416 с.
16. Історія філософії України: Хрестоматія: Навч. посібник / Упоряд.: М.Ф. Тарасенко, М.Ю. Русин, А.К. Бичко та ін. – К.: Либідь, 1993. – 560 с.
17. Кириленко Г.Г., Шевцов Е.В. Философия. Справочник студента. – М.: Филологическое общество «Слово», 1999. – 672 с.
18. Коваль Р. Філософія українства. – К.: Освіта, 1995. – 64 с.
19. Кузнецов Н.Н. Французский материализм XVII века. – М.: Знание, 1981. – 184 с.
20. Курс лекцій з філософії / За ред. І.В. Бичка. – К.: Либідь, 1993. – 264 с.
21. Лосский Н.О. История русской философии. – М.: Высш. школа, 1991. – 559 с.
22. Мир философии: Книга для чтения. В 2-х ч. – М.: Политиздат, 1991. – Ч. 1 – 2.
23. Нарский И.С. Западноевропейская философия XVII века. – М.: Высш. школа, 1974. – 379 с.
24. Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з філософії: філософія, логіка, етика, естетика, релігієзнавство. Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, ІНК ОС, 2006. – 624 с.
25. Ракитов А.И. Философия. Основные идеи и принципы. – М.: Знание, 1990. – 264 с.
26. Соколов В.В. Средневековая философия: Учеб. пособие. – М.: Высш. шк., 1979. – 448 с.
27. Спиркин А.Г. Философия. – М.: Гардарики, 2000. – 816 с.
28. Философия / Под. ред. Булатова М.А. – М.: Фіта, 1994. – 384 с.

- 29.Філософія: Учебник для высш. учеб. завед. / Под. ред. В.П. Кохановского. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1998. – 576 с.
- 30.Философский словарь / Под. ред. И.Т. Фролова. – М.: Изд.-во полит. лит-ры, 1987. – 600 с.
- 31.Філософія / За ред. В.Л. Петрушенка – К.: Каравела, 2001. – Львів: Новий світ, 2000. – 448 с.
- 32.Філософія / За ред. Ю.Ф. Осічнюка. – К.: Фіта, 1994. – 384 с.
- 33.Філософія: Курс лекцій: Навч. посібник / І.В. Бичко, В.Г. Табачковський, Г.І. Горак та ін. – К.: Либідь, 1994. – 576 с.
- 34.Філософія: Навч. посібник / За ред. І.Ф. Надольного. – К.: Вікар, 1997. – 584 с.
- 35.Філософія: Підручник / За ред. Г.А. Заїченка. – К.: Вища шк., 1995. – 455 с.
- 36.Фролов И.Т. Введение в философию: В 2 ч. – М: Политиздат, 1990. Ч. 1 – 2.
- 37.Хрестоматия по философии / Под. ред. В.П. Кохановского, В.П. Яковлева. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1999. – 544 с.
- 38.Чанышев А.Н. Курс лекций по древней и средневековой философии. – М.: Высш. шк., 1991. – 512 с.
- 39.Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. – К.: Орій, 1992. – 229 с.
- 40.Шевченко В.І. Концепція пізнання в українській філософії. – К.: Либідь, 1993. – 188 с.

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

І. МЕТА І ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Вивчення навчальної дисципліни «Культурологія» спрямовано на забезпечення всебічної підготовки студентів, формування принципів консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури. Згідно з цим вивчення дисципліни «Культурологія» сприяє розвитку і захисту здобутків культури, а глибоке опанування її цінностей є обов'язком громадянина, неодмінною умовою успішної діяльності фахівця будь-якого профілю. Згідно зі стандартами МОН України дисципліна «Культурологія» вивчається в обсязі 1 кредиту (54 години).

Мета вивчення даної дисципліни:

- надати уявлення про сутність та особливості розвитку історико-культурних епох;
- скласти уявлення про системний взаємозв'язок усіх складових культури;

- засвоїти світоглядну специфіку культурних парадигм європейського простору;
- сформувати художній смак і здатність до естетичної самооцінки;
- навчити формуванню загальнолюдських духовних цінностей та абстрактному мисленню через ознайомлення з головними досягненнями світової культури, розкриття значущості,
- виховати відчуття пошани до багатомірності й різноманітності вітчизняної культури.

Завдання дисципліни – формування високоестетичної та всебічно розвинутої свідомості, через ознайомлення студентів з основними темами, проблемами, поняттями, категоріями й напрямками західної і вітчизняної культури.

Після вивчення дисципліни студент повинен

ЗНАТИ:

- основні світоглядні концепти історичних періодів європейської культури;
- специфічні риси та етапи розвитку української культури;
- культурологічні концепції та їх основні категорії;
- провідні художні стилі й напрямки європейського мистецтва;
- жанри і види світового мистецтва;
- визначальні для розвитку людства досягнення європейської та вітчизняної культури у сфері науки, політики, мистецтва, релігії;

УМІТИ:

- виявляти сутнісні явища у світоглядних парадигмах європейської та вітчизняної культур;
- визначати характерні риси художніх напрямків і стилів;
- орієнтуватися в часових та географічних межах культурних епох;
- використовувати культурологічні знання у формуванні сучасного світогляду;
- формувати духовні пріоритети особистості на підставі культурного досвіду минулого;
- використовувати специфічні риси вітчизняної культури в патріотичних цілях здійснення неповторного та самоцінного характеру іміджу України.

II. ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ «КУЛЬТУРОЛОГІЯ»

Тема 1. Сутність феномену культури

Багатомовність поняття “культура”. Сутність феномену культури. Структура культури, її види і форми. Функції культури. Культура як феномен суспільного розвитку. Періодизація світового культурно-історичного процесу.

Єдність і особливість матеріальної та духовної культури. Основні різновиди духовної культури та їх взаємозв'язок. Художня культура, її види і форми.

Тема 2. Культура доісторичного суспільства

Духовна сутність людини. Первісні форми її існування. Археологічна класифікація найдавніших етапів історії людства. Особливості первісного світосприймання: тотемізм, утилітарність, єдність свідомості та природи. Культура і культ. Родові відносини та племінна організація. Роль праці в процесі становлення людини. Синкретизм світової культури. Міф як перша форма духовного освоєння світу. Міфологічний світогляд та його відбиття в пам'ятках світової культури. Формування основ держави й виникнення перших цивілізацій.

Тема 3. Культура стародавнього Сходу

Міфологічне світосприймання народів стародавніх цивілізацій. Культура стародавнього Межиріччя. Країни Шумер, Аккад, Ашур, Елам, Урарту. Виникнення суспільства на чолі з Лугалем. Високий рівень будівничого ремесла. Клінопис та запис музики. Розвиток месопотамської літератури. Міф про Гельгамеша. Правління Саргона в Аккадах. Розквіт Вавилону, правління Хаммурапі. Виникнення Ассирійського царства та його володіння. Фінікійський алфавіт. Перша бібліотека (Ашурбаніпала). Народи стародавньої Палестини. Перші єврейські царі та пророки. Поява Біблії.

Культура стародавнього Єгипту. Заупокійний культ як основа світогляду єгиптянина. Особливості релігійних уявлень: анімізм, тотемізм, язичництво. Пантеон божеств. Єгипетська міфологія. Містерія. Охоронці окультних знань – жреці та фараони. Особливості побудови суспільства і держави. Піраміди та храми. Скульптура і рельєф. Закат фараонів та втрата стародавньо-єгипетською державою політичної і культурної самостійності.

Стародавня Індія. Релігійно-філософська доктрина брахманізму та індуїзму як основа світогляду стародавніх індійців. “Веди” – пам'ятка давньоіндійської релігії та літератури. Виникнення індійської писемності й літератури. Землеробство, скотарство, ремесла.

Стародавній Китай. Культурна єдність китайської цивілізації. Даосизм. Культ неба, сакралізація і приємність влади. Синтез архаїчної культури, первісних магічних обрядів та нової раціональності. Велика Китайська стіна і великий шовковий шлях. Конфуцій та його вчення. Династія Хань, розпад імперії.

Тема 4. Антична культура

Основні етапи розвитку античної Греції (архаїка, класика, еллінізм). Особливості світорозуміння стародавнього грека: раціональний підхід до світорозуміння; космологічність; емоціонально-естетичне світорозуміння, антропоморфність. Культ гармонійної людини. Міфологія, філософія та наука стародавньої Греції. Політеїзм як основа релігійно-ідеологічних уявлень громадянина стародавнього грецького поліса. Реалізм, краса, величність і

гармонійна досконалість людини – головні риси архітектури та скульптури у стародавньої Греції. Вазопис. Головні архітектурні ордери. “Золоте січіння”. Музика Стародавньої Греції. Народження трагедії з хорової музики. Класична комедія.

Культура античного Риму. Демократична форма суспільства. Боротьба патриціїв і плебеїв. Патріотизм, мужність, вірність, достоїнство – основа системи цінностей стародавнього римлянина. Культура ельтрусків. Відмінність римської культури від грецької. Нові форми та жанри, що виникли у римській архітектурі й скульптурі. Відбиття політичних і економічних змін у мистецтві та філософії.

Виникнення християнства й боротьба проти нього. Розпад на Західну та Східну імперії. Зміни в духовній культурі. Занепад Західної Римської імперії і кінець античності.

Тема 5. Культура західноєвропейського Середньовіччя

Християнство як основа сакрального світосприймання людини середньовіччя. Протилежність античної естетики. Розквіт теології. Середньовічна наука (алхімія).

Зародження нових класових відносин на території Європи, утворення держав. Сутність феодального господарського устрою. Поява перших міст. Особливості середньовічної міської культури. Боротьба світської і духовної влади. Жанри релігійної літератури. Виникнення рицарських орденів. Куртуазна поезія та музика. Канони середньовічного живопису. Романський і готичний стилі. Елементи вільнодумства в народній культурі середньовіччя. Утворення інквізиції. Європейська реформація.

Тема 6. Культура Візантії та стародавньої Русі

Візантійська імперія. Розкол церкви. Константинополь – центр православного християнства. Естетика понадемоційного споглядання і духовної зосередженості візантійського мистецтва. Православні канони іконопису. Основні іконографічні типи зображення святих. Техніка смальти. Візантійські основи православного символізму в храмобудівництві. Релігійні жанри візантійської літератури та музики.

Язичницький світогляд стародавніх слов'ян. Візантія та Русь. Культурні реформи. Давньоруська література. Неповторність давньоруської храмової архітектури. Володимирська, суздальська і новгородська школи у мистецтві Стародавньої Русі. Іконопис як специфічне російське явище середньовічного мистецтва. Символізм православного іконостасу. Творчість Ф. Грека та А. Рубльова. Мистецтво Москви. Шатрова архітектура. Мистецтво книги та мініатюри.

Тема 7. Культура європейського Відродження

Наукові відкриття та зміна світогляду. Успіхи в галузі астрономії, географії, анатомії, математики. Бурхливий розвиток торгівлі, промисловості (мануфактури), банківської діяльності. Народження буржуазії. Відродження

античного антропоцентричного світосприймання. Відкриття в Європі скарбів античної культури. Зародження ідей гуманізму. Видатні гуманісти епохи Відродження.

Південне Відродження – італійське мистецтво. Ідеальне уявлення про гармонійну особистість. Флоренція – батьківщина Відродження. Досягнення художньої літератури доби Ренесансу. Нові жанри мистецтва. Поява світських жанрів у літературі. Музика Відродження. Поява опери. Образотворче мистецтво. Поява соціальних утопій. Розвиток природничих наук.

Особливості розвитку північного Відродження. Відмінність його від південного. Мистецтво живопису північного Відродження.

Тема 8. Культура Нового часу

Розвиток капіталістичних відносин у Західній Європі. Формування європейських націй. Розвиток виробництва, утвердження механістичного та раціоналістичного світогляду. Реформація і становлення культури Нового часу. Сильові та жанрові особливості мистецтва барокко, рококо. Становлення принципів реалізму у всіх напрямках культури. Реалістичний театр. “Золотий вік” іспанського живопису. Фламандська школа реалістичного живопису. Мистецтво Голландії. Пантеїстичні ідеї в науці, філософії, мистецтві.

XVIII століття – епоха Просвітництва. Криза французької монархії та становлення ідеології Просвітництва. Академії та університети Європи. Основні риси класицизму. “Віденська класична школа”. Англійський портрет. Архітектура палаців і парків. Франція – центр Просвітництва. Політична спрямованість Просвітництва. Суперечливий характер французької буржуазної революції.

XIX століття – розквіт та початок кризи раціоналізму. Технократизм. Відображення революційних подій XVIII століття у суспільній свідомості. Виникнення романтизму. Розвиток поезії та музики. Національні музичні школи. Французький символізм у поезії. “Срібний вік” російської поезії. Ірраціоналізм як основа нового світосприймання.

Тема 9. Культура XX століття

Світова наукова цілісність XX століття. Сутність універсалізму сучасного гуманізму. Глобальна криза техногенного суспільства. Космічність людського буття як світоглядні принципи російського космізму. Інформаційна культура.

Світоглядна основа модерністського мистецтва. Різноманіття видів і форм художньої культури модернізму. Створення синтетичних форм мистецтва. Друга світова війна та розвиток культури. Проблема тоталітарного мистецтва. Постмодернізм: поглиблення естетичних експериментів XX століття. Масова та елітарна музика. Мистецтво поп-арту. Гіперреалізм, фотореалізм, боді-арт. Перспективи розвитку мистецтва XXI століття.

Тема 10. Національна своєрідність української культури

Характерні риси язичницької культури південно-східних слов'ян. Культура скіфів. Запровадження християнства та його вплив на культуру Київської Русі. Загальна характеристика церковної і світської літератури. Українська освіта, наука і художня культура в історичних умовах XIV-XVII ст. Дерев'яне будівництво. Храм як естетична система. “Українське барокко”. Києво-Могилянська академія – центр вітчизняної культури. Література і мистецтво України в боротьбі за духовне й національне відродження українського народу в кінці XVIII – першій половині XIX століття. Український романтизм. Розквіт українського реалістичного театру. Розвиток української самосвідомості та формування центрів культури. Піднесення української культури у 20-х роках XX століття. Руйнація духовної культури України в період сталінських репресій. Культура України радянських часів. Шляхи відродження національної культури України.

III. ПИТАННЯ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ЗАЛІК

1. Сутність і функції культури. Структура культури, її види та форми.
2. Загальна характеристика культури первісного суспільства.
3. Культура Стародавньої Індії та Китаю.
4. Культура Стародавнього Єгипту та Межиріччя.
5. Культура Стародавньої Греції та Риму.
6. Культура середньовічної Візантії та Стародавньої Русі.
7. Середньовічна культура Західної Європи.
8. Культура доби Відродження: досягнення в галузі освіти, науки і техніки.
9. Реформація і становлення культури Нового часу.
10. Культура епохи Просвітництва: ідеї просвітництва в літературі; стильові особливості в мистецтві.
11. Класицизм та реалізм у європейській культурі XVIII–XIX століть.
12. Загальна характеристика європейського та вітчизняного романтизму.
13. Причини появи й основні риси модернізму в західноєвропейській та вітчизняній культурі XX ст.
14. Культура Київської Русі.
15. Києво-Могилянська академія і її роль в історії української та російської культури.
16. Український культурний ренесанс 20-х років XX ст. та його незавершеність.
17. Становлення і розвиток кіно й телемистецтва в кінці XIX та у XX століттях.

IV. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Гуревич П.Я. Культурологія. – М.: Знание, 1996. – 124 с.
2. Борев Ю. Б. Естетика. – М.: Политиздат, 1988. – 496 с.
3. Грищенко В.С. Людина і культура: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2000. – 368 с.

4. Естетика: Підручник / За заг. ред. Л.Т. Левчука. – К.: Вища шк., 2006. – 431 с.
5. Історія української культури / За заг. ред. І. Крип`якевича. – К.: Либідь, 1994. – 565 с.
6. Культурологія в вопросах и ответах: Учебн. пособие. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1999. – 608 с.
7. Культурологія: Учебн. пособие / Под ред. А.А. Радугина. – М.: Центр, 1999. – 304 с.
8. Лосєв І.В. Історія і теорія світової культури: європейський контекст: Навч. посібник. – К.: Либідь, 1995. – 224 с.
9. Розин В.М. Введение в культурологию. – М.: ИНФА-М-ФОРУМ, 1998. – 221 с.
10. Учебный курс по культурологи. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1999. – 576 с.
11. Шимунок Е. Эстетика и всеобщая теория искусств. – М.: Знание, 1980. – 324 с.
12. Щербаківський В.М. Українське мистецтво. – К.: Освіта, 1995. – 268 с.
13. Эстетика: Словар / Под ред. А.А. Беляева. – М.: Политиздат, 1989. – 447 с.

ПСИХОЛОГІЯ

І. МЕТА І ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Вивчення навчальної дисципліни «Психологія» спрямовано на забезпечення всебічної підготовки студентів, формування психологічно здорової особистості. Дисципліна містить теми, які допоможуть студентам оволодіти теорією і практикою психології, навчать застосуванню психологічних знань у своїй діяльності. Згідно зі стандартами МОН України дисципліна «Психологія» вивчається в обсязі 1 кредиту (54 години).

Мета вивчення даної дисципліни:

- отримати уявлення про природу психіки людини, про те, як відбувається усвідомлення людиною навколишнього світу й самої себе;
- навчитися давати психологічну характеристику особистості, її темпераменту, характеру, здібностей;
- навчитися пояснювати власні психічні процеси, властивості, стани, а також опанувати найпростіші прийоми їхньої психічної саморегуляції;
- навчитися усвідомлювати особливості взаємодії людей у процесі спілкування й спільної діяльності;
- опанувати прийоми, що підвищують ефективність спілкування;
- розвинути практичні вміння, що забезпечують творчість та ініціативу в різних видах діяльності.

Завдання дисципліни – ознайомити студентів з основними поняттями й проблемами психології, закласти фундамент їхніх психологічних знань.

Основними завданнями психології є вивчення законів психічної діяльності, сутності психічних явищ і їхньої ролі в пізнанні людиною самої себе й навколишнього світу, у її діяльності й спілкуванні, індивідуально-психологічних особливостях людини.

Після вивчення дисципліни студент повинен

ЗНАТИ:

- основні наукові напрями психології,
- методи психології та умови їх правильного застосування,
- що таке психіка, свідомість і несвідомість людини,
- структуру й основні характеристики особистості,
- і розуміти, як людина пізнає світ за допомогою відчуття, сприйняття, уваги, пам'яті, мислення, уяви та уявлення,
- про основні техніки ефективного спілкування;

УМІТИ:

- розкрити специфіку сучасного етапу розвитку психології,
- описати взаємозв'язок рівнів розвитку психіки і форм поведінки живих організмів,
- виділяти структурні компоненти особистості,
- проаналізувати темперамент, характер і здібності людини,
- дати загальну характеристику пізнавальних та емоційно-вольових процесів,
- охарактеризувати сутність і структурні компоненти спілкування.

III. ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ «ПСИХОЛОГІЯ»

Тема 1. Психологія як наука

Завдання дисципліни. Особливості психології як науки. Розвиток поглядів на предмет психології. Основні наукові напрями психології. Методи психології. Структура та галузі психології.

Тема 2. Розвиток психіки у філогенезі

Психіка: поняття, функції, особливості психіки, основні теорії. Основні рівні розвитку психіки живих організмів. Періодизація еволюційного розвитку психіки. Особливості психіки тварин і людей. Свідомість і несвідомість.

Тема 3. Психологія особистості

Поняття «індивід», «особистість», «індивідуальність». Характеристики й рушійні сили розвитку особистості. Направленість, потреби і мотиви особистості. Здібності людини. Темперамент і характер особистості.

Тема 4. Психологія спілкування

Поняття “спілкування”, його види і форми. Структура спілкування (комунікація, інтеракція, перцепція). Трансактний аналіз Е. Берна. Вплив у процесі спілкування (види та засоби впливу). Функції спілкування.

Тема 5-6. Пізнавальні процеси

Відчуття: поняття, види та характеристики. Сприйняття: поняття, функції і характеристики. Фігура й фон сприйняття. Уявлення: поняття, види та характеристики. Уява: поняття, види і прийоми. Пам'ять: поняття, класифікація, характеристики. Засоби підвищення ефективності запам'ятовування. Мислення: поняття, форми, види. Основні логічні операції. Мова: поняття, види та характеристика речових процесів. Увага: поняття, види, характеристики. Фактори, що знижують увагу.

Тема 7. Емоційно-вольові процеси

Воля: поняття, функції та характеристики. Емоції: класифікація, фізіологічні основи. Основні типи емоційних переживань. Стрес: поняття, причини, методи подолання.

Тема 8. Психологія конфліктів

Поняття “конфлікт”, “критична життєва ситуація”, “криза”. Періодизація вікових криз. Особові, міжособові та міжгрупові конфлікти. Стратегії подолання конфліктів.

III. ПИТАННЯ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ЗАЛІК

1. Психологія як наука: предмет, завдання, наукові напрями, методи.
2. Розвиток психіки у філогенезі: рівні розвитку психіки, особливості психіки, свідомість і несвідомість.
3. Психологія особистості: направленість, потреби, здібності, темперамент і характер особистості.
4. Психологія спілкування: види, структура спілкування, вплив у процесі спілкування.
5. Пізнавальні процеси: відчуття, сприйняття, уявлення, уява, пам'ять, мислення, мова, увага.
6. Емоційно-вольові процеси: воля, емоції, почуття. Стрес. Управління емоціями.
7. Психологія конфліктів: особові, міжособові та міжгрупові конфлікти, стратегії подолання конфліктів.

IV. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Загальна психологія: Підручник / За ред. С.Д. Максименка. – Вінниця: Нова книга, 2006. – 688 с.

2. Загальна психологія: Підручник / О.В. Срипенко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – К.: Либідь, 2005. – 464 с.
3. Маклаков А.Г. Общая психология. – С.Пб.: Питер, 2000. – 592 с.
4. Немов Р.С. Психология: В 3-х кн.: Учебник. – М.: Гуманит.изд.центр ВЛАДОС., 2001. – Кн.1. – 687 с., Кн.2. – 606 с.
5. Психология: Ученик / Под ред. А.А. Крылова. – М.: Проспект, 2001. – 584 с.
6. Психология: Ученик для технических вузов / Под ред. В.Н. Дружинина. – С.Пб.: Питер, 2000. – 608 с.
7. Столяренко Л.Д. Основы психологии. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2002. – 672 с.

Конспект лекцій

1. Пазиніч Ю.М. Конспект лекцій з курсу «Психологія». – На правах рукопису // Методичний кабінет кафедри філософії НГУ, ауд. 1/118.

Дисципліни юридичних та економічних спеціальностей

ЕТИКА

I. МЕТА І ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Дисципліна “Етика” є частиною циклу соціально-гуманітарних дисциплін, що несуть головне навантаження в процесі морального виховання студентів, формування світогляду високодуховного громадянина України. Вивчення навчальної дисципліни «Етика» спрямоване на формування моральної культури студентів юридичного факультету і дозволяє майбутнім юристам скорегувати професійну діяльність відповідно до етичних норм та цінностей сучасного суспільства. Дисципліна вивчається в обсязі 1 кредиту (54 години).

Мета вивчення даної дисципліни:

- ознайомити з історичними типами етики як сфери, що формує критерії цінностей, норм і правил існування людини в соціальному просторі;
- сформувати у свідомості молодого людини набір цінностей та правил поведінки, що викликані різними життєвими і професійними ситуаціями;
- опанувати основні складові моральних цінностей ділового світу, його поширених норм спілкування й законів успішної реалізації творчої особистості, що відповідають сучасним європейським вимогам;
- засвоїти основи юридичної етики, її категорії та діючі норми правового поля.

Завдання дисципліни – сформувати моральну культуру, цінності та норми професійної діяльності юриста й громадянина нашої держави.

Після вивчення дисципліни студент повинен

ЗНАТИ:

- основні історичні типи філософської етики, її сутність та форми реалізації в суспільстві,
- сутність моралі, її функції в суспільстві, специфіку і структуру моральної свідомості,
- предмет, цілі й завдання юридичної етики, її зв'язок з іншими гуманітарними та юридичними науками,
- моральні цінності як основу взаємодія людини та суспільства, етичні та правові аспекти взаємодії моралі та політики,
- загальноєвропейські традиції в сучасній етиці ділового спілкування.

УМІТИ:

- аналізувати моральні основи соціальних та юридичних процесів,
- використовувати моральні закони у формуванні життєвих цінностей і професійної діяльності,
- застосовувати знання з особливостей систем регіональних, національних та соціально-групових у діловому спілкуванні,
- використовувати принципи загальноєвропейських традиції спілкування в розбудові міжнародних взаємовідносин,
- формувати принципи моральної відповідальності особистості в юридичній діяльності,
- використовувати етичні норми і цінності в створенні позитивного простору особистісних та професійних стосунків,
- застосовувати на практиці етичні норми кореляції соціальних відносин, розбудовуючи їх на принципах толерантності й поваги.

II. ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ «ЕТИКА»

Тема 1. Сутність поняття етики

Формування етики та сучасність. Предмет і завдання етики. Основні етапи становлення етики. Галузева структура етики. Етика в системі знань про мораль. Підвищення ролі етики у XXI столітті.

Тема 2. Сутність поняття моралі

Функції моралі в суспільстві. Порівняльний аналіз моральних принципів ділового спілкування “традиційних” та “нетрадиційних” етичних систем. Моральна свобода і моральна відповідальність.

Тема 3. Поняття і структура моральної свідомості

Характеристика поняття «моральна свідомість». Вчинок як першоелемент моральної поведінки. Сутність моральної свободи.

Тема 4. Юридична етика

Поняття, предмет, цілі та завдання. Зв'язок юридичної етики з іншими науками. Моральна відповідальність особистості. Місце юридичної етики в професійній діяльності.

Тема 5. Спілкування як одна з ключових прикладних проблем етики. Етика ділового спілкування: поняття, зміст, структура

Духовне та матеріальне спілкування. Міжособистісне спілкування: зміст і форми, структура й функції. Спілкування як моральна цінність. Засоби спілкування та їх роль у професійній діяльності.

Тема 6. Моральні цінності та соціальні проблеми ділового спілкування.

Моральні цінності як контрольно-імперативні механізми моральної регуляції. Взаємодія людини і суспільства: громадянський аспект ділового спілкування. Мораль та політика. Влада та громадянин. Етичні й правові аспекти взаємодії.

Тема 7. Етикет та мораль. Етичні аспекти норм ділового етикету

Історія розвитку етикетної культури. Умовно-погоджений характер норм етикету. Роль етикету в службових відносинах. Моральна компонента етикету. Професійна мораль у системі суспільних відносин.

Тема 8. Особливості регіональних, національних та соціально-групових систем ділового спілкування

Загальноєвропейські традиції в сучасній етиці ділового спілкування. Етичні норми ділового спілкування країн Центральної та Південно-Східної Азії. Особливості етичних норм ділового спілкування в ісламських країнах.

Тема 9. Етика і проблема морального прогресу

Моральні колізії ХХІ століття в діловому спілкуванні. Відкриті проблеми прикладної етики та їх правовий аспект. Етичні й правові орієнтири проблем смертної кари, евтаназії, суїциду тощо. Проблема морального сенсу і моральної відповідальності за наслідки використання досягнень сучасних науки й техніки.

III. ПИТАННЯ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ЗАЛІК

1. Етика як філософська наука: основні проблеми і теми.
2. Основні функції моралі.
3. Фактори визначення вчинку.

4. Критерії моральної норми.
5. Етичні основи професійної діяльності.
6. Функції моралі в суспільстві.
7. Сутність моральної свідомості та її структура.
8. Визначення та моральні фактори вчинку.
9. Моральні цінності: визначення й різновиди.
10. Етика як основа етикету. Основи ділового спілкування.

IV. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Гусейнов А.А., Апресян Р.Г. Этика. – М.: Гардарики, 2007. – 472 с.
2. Етика: Навчальний посібник. – К.: Либідь, 1992. – 284 с.
3. Зеленкова И.Л., Беляева Е.В. Этика: Учеб. пособие и практикум. – Минск: Тетра-Системс, 1998. – 367 с.
4. Коваль А. Ділове спілкування. – К.: Либідь, 1994. – 164 с.
5. Кондрашов В.А., Чичина Е.А. Этика история и эстетика. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2004. – 544 с.
6. Малахов В.А. Етика. Курс лекцій: Навч.посібник. – К.: Либідь, 2001. – 384 с.
7. Психология и этика делового общения: Учебник для вузов / Под ред. В.Н. Лавриненко. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 266 с.
8. Сухарев В.А. Этика и психология делового человека. – М.: Знание, 1997. – 344 с.
9. Титаренко А.И. Нравственные основы общения. – М.: Знание, 1979. – 248 с.
10. Шепель В.М. Управленческая этика. – М.: Знание, 1989. – 316 с.

ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

I. МЕТА І ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Вивчення навчальної дисципліни «Юридична психологія» спрямовано на забезпечення спеціалізованої підготовки студентів юридичного факультету. Дисципліна містить теми, які допоможуть студентам оволодіти теорією і практикою юридичної психології, навчать застосуванню психологічних знань у своїй професійній діяльності. Згідно зі стандартами МОН України дисципліна «Юридична психологія» вивчається в обсязі 1 кредиту (54 години).

Мета вивчення даної дисципліни:

- розкрити теоретичні поняття і основні положення дисципліни;
- навчити студентів самостійно працювати з психологічною та юридичною літературою;

- ознайомити студентів з основами психології відповідно до юридичної психології;
- показати специфіку психічних закономірностей у правовому регулюванні.

Основними завданнями юридичної психології є вивчення психологічних закономірностей впливу права і правоохоронної діяльності на окремі особи, групи, колективи, а також розробка наукових рекомендацій з метою підвищення ефективності правоохоронної діяльності, строгого дотримання законності, успішного вирішення завдань правосуддя і перевиховання осіб, які здійснили злочин.

Після вивчення дисципліни студент повинен

ЗНАТИ:

- предмет і систему юридичної психології,
- методи юридичної психології та умови їх правильного застосування,
- що таке кримінальна психологія,
- психологію проведення слідчих дій,
- і розуміти психологію судової діяльності,
- що таке пенітенціарна психологія;

УМІТИ:

- визначати фактори детермінації кримінальної поведінки,
- виявляти причини протиправної діяльності,
- розуміти психологію слідчого, звинуваченого, підозрюваного, потерпілого, свідків,
- дати психологічну характеристику огляду місця злочину, трупа, обшуку, пізнання, слідчого експерименту,
- застосовувати психологічні засоби ефективного впливу на підсудного,
- виділити психологічні особливості діяльності судді,
- розуміти психологічні аспекти організації життєдіяльності засуджених,
- застосовувати методи впливу на засуджених у процесі перевиховання.

II. ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ «ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ»

Тема 1. Предмет, методи та структура юридичної психології

Завдання дисципліни. Особливості юридичної психології як науки. Методи юридичної психології. Структура юридичної психології.

Тема 2. Кримінальна психологія

Фактори детермінації кримінальної поведінки. Передумови та причини протиправної діяльності. Психологія особистості злочинця. Психологічні наслідки здійсненого злочину. Відповідальність.

Тема 3. Психологія слідчих дій

Психологія слідчого та його діяльності. Психологія звинуваченого, підозрюваного, потерпілого, свідків. Психологія огляду місця злочину, трупа. Психологія обшуку, пізнання, слідчого експерименту. Судово-психологічна експертиза. Психологія допиту та очної ставки.

Тема 4. Психологія судової діяльності

Психологія судового слідства. Психологічні засоби ефективного впливу на підсудного. Психологічні особливості діяльності судді. Психологічні особливості діяльності прокурора та адвоката у суді.

Тема 5. Пенітенціарна психологія

Психологія засудженого. Психологічні аспекти організації життєдіяльності засуджених. Методи впливу на засуджених у процесі перевиховання.

III. ПИТАННЯ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ЗАЛІК

1. Предмет, методи і структура юридичної психології.
2. Фактори детермінації кримінальної поведінки.
3. Психологія особистості злочинця, психологічні наслідки здійсненого злочину.
4. Психологія слідчого, звинуваченого, підозрюваного, потерпілого, свідків.
5. Психологія огляду місця злочину, трупа, обшуку, пізнання, слідчого експерименту.
6. Судово-психологічна експертиза, психологія допиту та очної ставки.
7. Психологічні особливості діяльності судді, прокурора та адвоката у суді.
8. Психологія засудженого й методи впливу на засуджених у процесі перевиховання.

IV. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бандурка А.М., Бочарова С.П., Землянская Е.В. Юридическая психология. – Харьков: Фолио, 2002. – 288 с.
2. Бедь В.В. Юридична психологія: Навч. посібник. – К.: Каравела; Л.: Новий світ, 2003. – 376 с.
3. Еникеев М.И. Юридическая психология. – М.: Норма, 2005. – 244 с.
4. Коновалова В.Е., Шепитько В.Ю. Основы юридической психологии. – Харьков: Факт, 2005. – 298 с.
5. Чуфаровский Ю.В. Юридическая психология. – М.: Право и закон, 1997. – 310 с.
6. Юридична психологія: Навч. посібник. – К. – Львів, 2003. – 308 с.

ІСТОРІЯ ВЧЕНЬ ПРО ДЕРЖАВУ І ПРАВО

I. МЕТА І ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Вивчення навчальної дисципліни «Історія вчень про державу і право» спрямовано на забезпечення всебічної підготовки студентів юридичного факультету. Дисципліна «Історія вчень про державу і право» належить до навчальних дисциплін історико-правового циклу. Вона безпосередньо взаємодіє з історією, а також теорією держави і права. У ряді випадків у ній піднімаються проблеми галузевих юридичних наук (державного, кримінального, міжнародного права й ін.). Серйозної уваги вимагає загальнофілософський, загальносвітоглядний аспект історії політико-правової думки. Незаперечним є особливе значення даного курсу у формуванні професійної культури майбутніх юристів. Обсяг дисципліни розраховано на 2 кредити (108 годин).

Мета і завдання дисципліни «Історія вчень про державу і право» полягає у тому, щоб студенти юридичного факультету, вивчаючи дану дисципліну, одержали знання про політичні та правові вчення в їх історичній еволюції, розуміли конкретну суть політико-правових теорій і могли співвіднести їх з сучасними концепціями.

Після вивчення дисципліни студент повинен

ЗНАТИ:

- погляди, ідеї, основні концепції тих мислителів, які визнані класиками політико-правової думки;
- хоча б загальні положення про життя, творчу діяльність, політичну орієнтацію авторів цих вчень;
- основні добутки мислителів;

УМІТИ:

- орієнтуватися в тій історичній обстановці, коли були створені політико-правові вчення;
- при вивченні політико-правових концепцій минулого з'ясувати їх зміст у контексті сьогодення відповідних проблем;
- поєднувати конкретно-історичний підхід до поглядів, ідей, концепцій минулих часів, з їхньою проблемною актуалізацією;
- подавати матеріал дисципліни в логічних схемах і таблицях;
- аналізувати і використовувати навчальну та наукову літературу;
- висвітлити погляди автора на державу (походження, сутність, форми держави, найкращий державний устрій) і право (поняття права, джерела права, співвідношення права і моралі, права і закону, ставлення до законності);
- користуватись загальнофілософською спадщиною мислителів.

II. ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ «ІСТОРІЯ ВЧЕНЬ ПРО ДЕРЖАВУ І ПРАВО»

Тема 1. Предмет, завдання і методологія курсу

Історія політичних і правових учень як наука та навчальна дисципліна. Місце історії політичних і правових учень у системі юридичних дисциплін. Періодизація політичних і правових учень. Принципи і методи інтерпретації політико-правової теорії. Основні поняття і категорії дисципліни.

Тема 2. Політичні й правові вчення Стародавнього Сходу

Загальна характеристика. Політико-правові вчення в Древній Індії. Брахманізм. Буддизм. «Артхашастра».

Політико-правові вчення в Древньому Китаї. Даосизм Лао-цзи. Етико-правове вчення Конфуція. Патріархальна модель державності. Джерела ідеї суспільного договору Мо-цзи. Основні положення легізму (Шан Ян).

Тема 3. Політико-правова думка у Стародавній Греції

Загальна характеристика. Уявлення досократиків про державу і право. Сократ про закони і законність. Ідея «правління знаючих». Модель ідеальної держави Платона. Вчення Аристотеля про державу: походження, сутність, форми держави, теорія ідеальної держави. Правова теорія Аристотеля.

Тема 4. Політико-правова думка Стародавнього Риму

Загальна характеристика. Політико-правове вчення Цицерона: ідея правової держави. Політико-правове вчення римських стоїків. Римські юристи про право: загальний огляд.

Раннє християнство: ідея рівності у першохристиян; ставлення до держави. Вчення Августина про «два гради».

Тема 5. Політико-правова думка Західної Європи епохи Середньовіччя і Відродження

Панування теологічного світогляду, традиціоналізм, боротьба світської і духовної влади. Політико-правова теорія середньовічної схоластики. Політико-правове вчення Фоми Аквінського.

Загальна характеристика епохи Відродження і Реформації. Нова наука про політику Ніколо Макіавеллі. Утопічна модель ідеальної колективістської держави Томаса Мора.

Тема 6. Політико-правові вчення у Західній Європі XVII ст.

Загальна характеристика. Формування юридичного світогляду: ідея права як першооснови громадського життя. Розвиток ідеї правової держави. Теорія природного права і державного суверенітету Гуго Гроція. Політико-правове вчення Томаса Гобса: обґрунтування державного абсолютизму. Джон Локк і формування політичного лібералізму.

Тема 7. Політико-правова думка епохи Просвітництва XVIII ст. та правова ідеологія першої половини XIX ст.

Особливості юридичного світогляду в політико-правових ученнях просвітителів. Принцип політичної свободи Шарля Луї де Монтеск'є. Умови й мета суспільного договору, теорія народного суверенітету в концепції Жан-Жака Руссо.

Лібералізм у Франції: Бенжамен Констан. Ліберальна концепція держави Ієремія Бентама. Позитивістська доктрина Огюста Конта.

Тема 8. Політичні й правові вчення німецьких філософів XVIII – XIX ст.

Загальна характеристика. Вчення Іммануїла Канта про державу і право. Державно-правова концепція Георга Гегеля. Вчення наукового комунізму Карла Маркса. Політико-правова доктрина Фрідріха Ніцше.

Тема 9. Західноєвропейські політичні та правові вчення XX ст.

Солідаризм Леона Дюгі. Позитивістський нормативізм Ганса Кельзена. Юридичний інституціоналізм Питирима Сорокіна. Теорія «плюралістичної демократії» Артура Бентлі. Теорія «бюрократії» Макса Вебера. Технократична теорія Моріса Дюверже. Теорія еліт Гаєтано Моска, Вільфредо Паретто і Роберта Міхельса. Фашизм Беніто Мусоліні.

III. ПИТАННЯ ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ІСПИТ

1. Політико-правові вчення в Стародавній Індії. Брахманізм. Буддизм. «Артхашастра», «Закони Ману».
2. Політико-правові вчення в Стародавньому Китаї. Даосизм. Моїзм. Конфуціанство. Легізм.
3. Політико-правові вчення в Стародавній Греції. Піфагор. Демокрит. Геракліт. Софісти. Сократ.
4. Моделі ідеальної держави Платона та вчення Аристотеля про державу і право.
5. Політико-правове вчення Цицерона та римські юристи про право.
6. Політико-правове вчення Августина Блаженного і Фоми Аквінського.
7. Політико-правові вчення епохи Відродження: Ніколо Макіавеллі й утопія Томаса Мора.
8. Політико-правове вчення Нового часу: Гуго Гроцій, Томас Гобс, Джон Локк.
9. Політико-правові вчення епохи Просвітництва Шарля Луї де Монтеск'є та Жан-Жака Руссо.
10. Державно-правова концепція Георга Гегеля.

IV. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бертран Рассел. Історія західної філософії. – К.: Основи, 1995. – 759 с.

2. История политических и правовых учений: Хрестоматия / Под ред. Г.Г. Демиденко. – Харьков: Факт, 1999. – 1079 с.
3. История политических и правовых учений: Учебник / Под ред. О.Э. Лейста. – М.: Юрид. лит., 1997. – 576 с.
4. История политических и правовых учений: Учебник / Под ред. В.С. Нерсисянца. – М.: НОРМА, 2002. – 736 с.
5. Мудриевская Л.М., Чукаева В.А. История учений о государстве и праве: Учеб. пособие. – Д.: Наука и образование, 2002. – 104 с.
6. Себайн Джордж Г., Торсон Томас Л. Історія політичної думки. – К.: Основи, 1997. – 838 с.
7. Шульженко Ф.П., Андрусак Т.Г. Історія політичних і правових вчень. – К.: Хрінком Інтер, 1999. – 304 с.

ЛОГІКА

I. МЕТА І ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Вивчення навчальної дисципліни «Логіка» спрямовано на забезпечення підготовки студентів юридичного та економічних факультетів. «Логіка» є невід'ємною частиною вищої освіти в цілому. Дисципліна містить теми, які допоможуть студентам оволодіти теорією і практикою логіки, навчать застосуванню знань, які складають базу для опанування інших дисциплін як спеціальних, так і філософського напрямку, а також повинні сприяти формуванню абстрактно-теоретичного мислення при вирішенні конкретних соціальних, наукових та інших завдань. Дисципліна «Логіка» вивчається в обсязі 1,5 кредиту (81 години).

Мета вивчення даної дисципліни:

- навчити студентів правильно, з точки зору логіки, будувати свої думки;
- критично ставитися до своїх міркувань;
- стежити за логічною правильністю мислення інших людей;
- виявляти й кваліфікувати порушення законів і правил логіки.

Це допоможе студентам у навчанні й у майбутній професійній і громадській діяльності. Курс спрямований на практичне оволодіння формами логічного мислення. Наголос робиться на розв'язанні логічних завдань, тренуванні логічних здібностей. Знання теорії розцінюється як необхідна умова для здійснення практичних завдань.

Після вивчення дисципліни студент повинен

ЗНАТИ:

- попереднє уявлення про логіку,

- основні логічні форми мислення,
- основні закони логіки,
- як людина пізнає світ за допомогою мислення,
- про доведення і спростування,
- що таке гіпотеза;

УМІТИ:

- виділяти особливості абстрактного мислення,
- застосовувати логічні прийоми утворення понять,
- визначати відношення між поняттями,
- визначати типи простих суджень та розподіленість термінів,
- перевіряти істинність висловлювання за допомогою таблиці істинності,
- визначати фігури і модуси простого категоричного силогізму,
- робити доведення і спростування,
- підтверджувати гіпотезу, перетворювати її на теорію.

II. ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ «ЛОГІКА»

Тема 1. Логіка як наука

Попереднє уявлення про логіку. Чуттєві форми пізнання. Особливості абстрактного мислення. Логічні форми мислення. Поняття закону правильного мислення. Логіка й мова. Поняття штучної мови. Визначення логіки як науки.

Тема 2. Поняття: загальна характеристика

Ознака предмета думки. Логічні прийоми утворення понять. Поняття і слово. Зміст та обсяг поняття. Обмеження й узагальнення поняття. Види понять за обсягом. Види понять за змістом. Відношення між поняттями.

Тема 3. Логічні операції з поняттями

Визначення поняття. Види визначень. Явне визначення. Правила визначення поняття. Неявні визначення та прийоми, подібні до визначення. Поділ поняття і його види. Поділ за видозміною ознаки та його правила. Дихотомічний поділ. Класифікація.

Тема 4. Просте судження

Загальна характеристика судження. Судження та речення. Прості судження, їх види і структура. Поділ простих суджень за якістю. Поділ простих суджень за кількістю. Розподіленість термінів у категоричних судженнях.

Тема 5. Основні закони логіки

Закон тотожності. Закон суперечності. Закон виключеного третього. Закон достатньої підстави. Логічний квадрат.

Тема 6. Складні судження

Поняття складного висловлювання. Логічні сполучники та логічні операції (кон'юнкція, диз'юнкція, сильна диз'юнкція, імплікація, еквівалентність, заперечення висловлювання). Таблиця істинності.

Тема 7. Умовиводи

Поняття та структура умовиводу. Основні види умовиводів. Обернення судження. Перетворення судження.

Тема 8. Простий категоричний силогізм

Поняття простого категоричного силогізму та його структура. Правила термінів і засновків силогізму. Фігури й модуси простого категоричного силогізму. Особливі правила фігур простого категоричного силогізму.

Тема 9. Складні та скорочені силогізми

Скорочені силогізми (ентимеми). Складні силогізми (полісилогізми). Складноскорочені силогізми (сорити, епіхейреми). Умовиводи зі складними судженнями.

Тема 10. Індуктивні умовиводи

Визначення індуктивного умовиводу. Структура індуктивного умовиводу. Види індукції та їх специфіка (повна і неповна індукція, види неповної індукції).

Тема 11. Доведення і спростування

Поняття і структура доведення. Види й правила доведення. Поняття і структура спростування. Види і правила спростування.

Тема 12. Гіпотеза і теорія

Структура і види гіпотез. Поняття теорії. Підтвердження гіпотези, перетворення її на теорію.

III. ПИТАННЯ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ЗАЛІК

1. Логіка як наука: особливості абстрактного мислення, логічні форми мислення, поняття закону правильного мислення.
2. Поняття: зміст та обсяг поняття, види понять, обмеження й узагальнення поняття, відношення між поняттями.
3. Логічні операції з поняттями: визначення поняття, поділ поняття та його види.
4. Просте судження: їх види і структура, поділ простих суджень за якістю та кількістю.
5. Основні закони логіки: закон тотожності, закон суперечності, закон виключеного третього, закон достатньої підстави.

6. Складні судження: поняття складного висловлювання, логічні сполучники та логічні операції, таблиця істинності.
7. Умовиводи: структура та види умовиводів.
8. Простий категоричний силогізм: структура, фігури і модуси силогізму, правила термінів та засновків силогізму.
9. Індуктивні умовиводи: структура, види індукції та їх специфіка.
10. Доведення і спростування: структура, види і правила.

IV. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Гетманова А. Д. Логика. – М.: Книжный дом «Университет», 1998. – 480 с.
2. Жеребкін В. Є. Логіка. – Х.: Основа, 1999. – 256 с.
3. Івлєв Ю.В. Логика для юристов. – М.: Дело, 2000. – 264 с.
4. Івлєв Ю.В. Логика: Сборник упражнений: Учеб. пособие. – М.: Дело, 2004. – 248 с.
5. Кириллов В. И., Старченко А. А. Логика. – М.: Высшая школа, 1995. – 256 с.
6. Свинцов В. И. Логика. – М.: Скорина - Весь мир, 1998. – 287 с.
7. Хоменко І. В., Алексюк І. А. Основи логіки. – К.: Золоті ворота, 1996. – 256 с.

РИТОРИКА

I. МЕТА І ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Вивчення навчальної дисципліни «Риторика» спрямовано на забезпечення спеціалізованої підготовки студентів гуманітарних факультетів, а саме юридичної та економічних спеціальностей. Дисципліна містить теми, які допоможуть студентам оволодіти теорією і практикою риторики, навчать застосуванню ораторського мистецтва у своїй діяльності. Дисципліна «Риторика» вивчається в обсязі 1 кредиту (54 години).

Мета вивчення даної дисципліни:

- надання студентам необхідного мінімуму знань з історії класичного красномовства та формування основ красномовства;
- сформувати у студентів навички грамотного використання красномовства, публічного виступу, умінь обстоювати власну точку зору та доводячи її.

Після вивчення дисципліни студент повинен

ЗНАТИ:

- історію розвитку ораторського мистецтва,

- предмет та завдання риторики,
- види красномовства,
- структуру логічної промови,
- вимоги до виступу,
- умови ефективного застосування гумору і сатири,
- вимоги до зовнішнього вигляду оратора;

УМІТИ:

- визначати мету і завдання промови,
- планувати виступ та готувати матеріал до нього,
- використовувати паузи і наголоси у промові,
- застосовувати форми переконання та спростування в полеміці,
- спілкуватися з аудиторією.

II. ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ «РИТОРИКА»

Тема 1. Предмет та завдання риторики

Формування ораторського мистецтва в стародавньому світі. Його особливості в Греції і Римі. Поняття і завдання риторики, її предмет. Роди і види красномовства.

Тема 2. Якості промови

Характеристика точності і правильності промови. Структура логічної промови. Чистота і виразність виступу, умови виразності. Відповідність меті і умовам.

Тема 3. Підготовка промови

Вимоги до вибору теми. Визначення мети і завдання промови. Підготовка матеріалу, його джерела. Планування вступу, основної частини і закінчення промови.

Тема 4. Проба промови, виступ

Види підготовки до промови. Вимоги до виступу. Звернення до аудиторії, його форми.

Тема 5. Інтонаційно виразні засоби промови

Пауза і наголоси, їх класифікація. Типи логічних пауз, їх роль у промові. Значення кожного виду розділових знаків у промові.

Тема 6. Проведення полеміки

Основні положення успішної полеміки (предмет, позиції, поняття, манери, опонент та ін.). Форми переконання (закони логіки, докази). Форми спростування опонента. Класифікація питань і відповідей на них.

Тема 7. Значення зовнішнього вигляду, пози, жестів оратора

Загальні побажання до зовнішнього вигляду оратора. Значення взаємного спілкування з аудиторією. Манери, поза і вимоги до них. Класифікація жестів і їх уживання.

III. ПИТАННЯ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ЗАЛІК

1. Предмет та завдання риторики. Види красномовства.
2. Якості промови.
3. Підготовка промови.
4. Проба промови, виступ.
5. Інтонційно виразні засоби промови.
6. Проведення полеміки.
7. Значення зовнішнього вигляду, пози, жестів оратора.

IV. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Аданов Е.А. Выдающиеся ораторы древнего мира и средних веков. – М.: Знание, 1961. – Вып. 1. – 40 с.
2. Вандишев В.М. Риторика: Навч. посібник. – К.: Кондор, 2003. – 264 с.
3. Касаткин С.Ф. Обратная связь в устном выступлении. – М.: Мысль, 1984. – 116 с.
4. Корнилова Е.Н. Риторика – искусство убеждать: Учебное пособие. – М.: Изд-во УРАО, 1998. – 208 с.
5. Поль Л. Сопер. Основы искусства речи. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1998. – 448 с.
6. Прокофьев И.Ф. Методическое пособие к изучению курса «Риторика». – Д.: НГУ, 2002. – 84 с.
7. Риторика загальна та судова: Навч. посібник / С.Д. Абрамович, В.В. Молдован, М.Ю. Чикарькова — К.: Юрінком Інтер, 2002. – 416 с.
8. Рождественский Ю.В. Теория риторики. – М.: Добросвет, 1997. – 599 с.

ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

I. МЕТА І ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Вивчення навчальної дисципліни «Філософія права» спрямовано на забезпечення спеціалізованої підготовки студентів юридичного факультету. Дисципліна містить теми, що спрямовані на покращення підготовки юристів, опанування ними основами філософсько-правових знань та успішного використання їх на практиці у своїй професійній діяльності. «Філософія права» є вищою духовною формою пізнання права. Дисципліна «Філософія права» вивчається в обсязі 1 кредиту (54 години).

Мета вивчення даної дисципліни:

- пізнати право, його смисл, цінність;
- навчити студентів самостійно працювати з філософською та юридичною літературою;
- ознайомити студентів з основами філософського осмислення правових питань;
- показати значення права в житті людей.

Основним завданням філософії права є побудова ідеалу правової держави, правового порядку. Філософія права є вченням про смисл права, тобто про те, в результаті яких універсальних причин і заради яких універсальних цілей людина встановлює право.

Після вивчення дисципліни студент повинен

ЗНАТИ:

- предмет і завдання філософії права,
- основні етапи, напрями та концепції філософсько-правової думки,
- що таке онтологія права,
- основні типи правосприйняття,
- правову аксіологію;

УМІТИ:

- давати характеристику основним концепціям філософії права,
- виявляти специфіку філософського світогляду причини протиправної діяльності,
- розуміти нормативну «піраміду»,
- визначати основні функції права,
- виділяти єдність і відмінності між природним та позитивним правом,
- аргументувати доцільність покарання.

II. ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ «ФІЛОСОФІЯ ПРАВА»

Тема 1. Предмет „Філософія права”

Міфологічне, релігійне, повсякденне світосприйняття. Специфіка філософського світогляду. Функції філософії права. Онтологія права. Соціально-правові протиріччя.

Тема 2. Нормативна «піраміда»

Архаїчні першонорми. Релігійні норми. Норми моральності. Норми моралі. Ідеологічні норми. Норми права. Правосвідомість.

Тема 3. Право – атрибут цивілізованого суспільства

Єдність природного та позитивного права й відмінності між ними. Форми правової реальності. Основні функції права.

Тема 4. Філософсько-правова антропологія та екзистенціалогія

Сутність людини. Ментальні передумови правосвідомості. Екзистенціалогія морально-правової свідомості особистості.

Тема 5. Конфліктологія соціальної поведінки

Морально-правові проблеми соціальної поведінки. Аргументи «за» та «проти» смертної кари.

III. ПИТАННЯ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ЗАЛІК

1. Специфіка філософського світогляду. Предмет і завдання філософії права.
2. Онтологія права. Соціально-правові протиріччя та їх типологія.
3. Нормативна „піраміда”: архаїчні, релігійні норми, норми моральності, моралі, ідеологічні норми, норми права.
4. Єдність природного та позитивного права й відмінності між ними.
5. Право як атрибут цивілізованого суспільства. Основні функції права.
6. Філософсько-правова антропологія: сутність людини, ментальні передумови правосвідомості.
7. Екзистенціалогія морально-правової свідомості особистості.
8. Конфліктологія соціальної поведінки: морально-правові проблеми.

IV. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бачинін В.А., Журавський В.С., Панов М.І. Філософія права: Підручник для юрид. спец. вузів. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 472 с.
2. Кузнєцов В.І. Філософія права. Історія та сучасність: Навч. посібник. – К.: ВД Стило: ПЦ Фоліант, 2003. – 382 с.
3. Философия права / Под ред. В.С. Нерсесянца. – М.: НОРМА, 2000. – 256 с.
4. Философия права: Хрестоматия / Под ред. Н.И. Панова. – К.: ИД Ин-Юре, 2002. – 382 с.
5. Шкода В.В. Вступ до правової філософії. – Х.: Фоліо, 1997. – 223 с.
6. Циппеліус Р. Філософія права: Підручник. – К.: Тандем, 2000. – 300 с.

Дисципліни, що вивчаються в магістратурі всіх спеціальностей

ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ

I. МЕТА І ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Дисципліна “Філософські проблеми наукового пізнання” викладається для магістрів усіх спеціальностей в обсязі 2 кредитів (108 годин). Матеріал подано відповідно до основних позицій, що склалися в історії філософії і в сучасній філософії. Курс торкається найважливіших філософських проблем науки, методологічних шкіл і напрямів. Опанування дисципліни охоплює сполучення історико-філософських, системних, логічних підходів і водночас у своїх завершальних розділах передбачає вихід на використання філософії і методології у процесах розв’язання дослідницьких завдань в галузі природничих, технічних і соціально-гуманітарних дисциплін.

Мета вивчення даної дисципліни:

- сформувати знання студентів-магістрів усіх спеціальностей у галузі філософії і методології науки,
- ознайомити студентів-магістрів з практичним застосуванням науково-методологічних знань у професійній діяльності,
- опанувати змістовні концепти основних історико-філософських напрямів сциєнтистського та науково-світоглядного спрямування,
- надати магістрантам основні методологічні прийоми та підходи у формуванні основ наукових досліджень.

Завдання дисципліни – сформувати основи наукової методології для практичного застосування в науково-дослідній діяльності.

Після вивчення дисципліни студент повинен

ЗНАТИ:

- основні теоретичні положення філософії науки, мати поняття про предмет, методи, завдання філософії науки;
- історію взаємодії філософії і науки;
- роль філософії науки у сучасному житті;
- особливості природничого та гуманітарного знання, в тому числі у конкретних дисциплінах і використовуваних методах;
- сучасні теорії розвитку наукового знання;
- і розуміти природу кризи наук, що періодично виникають, і необхідність прийняття нових парадигм у науковому знанні;

УМІТИ:

- реконструювати пізнавальні методи, категоріальні схеми,
- працювати з науковими матеріалами у напрямку їх узагальнення і філософської інтерпретації,
- застосовувати у науковій діяльності категоріальний апарат філософії, а також будь-якої іншої галузі знання, доводячи їх до рангів дослідницьких інструментів.

II. ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ **«ФІЛОСОФСЬКІ ОСНОВИ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ»**

Тема 1. Філософія, наука, методологія: аспекти взаємодії
Двозначність визначення науки. Розмежування наукового і ненаукового знання. Історичний вимір науки. Час та місце народження науки. Міф, технологія, наука. Історична типологія стосунків філософії і науки. Наука і релігія. Наука як соціальний інститут. Етичні настанови науки. Наука і суспільство Мета і предмет філософії науки. Основні аспекти філософського вивчення науки.

Тема 2. Гносеологічні і структурні особливості наукового знання (ч. 1)
Функції наукового дослідження: опис, пояснення, передбачення, обґрунтування, доказ. Розрізнення емпіричного і теоретичного: факт і теорія. Структура емпіричного дослідження. Структура і функції наукової теорії. Аксиоматичний та гіпотетико-дедуктивний зразки побудови теорії.

Тема 3. Гносеологічні і структурні особливості наукового знання (ч. 2)
Загальнонаукові методи: індукція і дедукція, аналіз і синтез, абстрагування і узагальнення. Методи припущення: ідеалізація, аналогія, гіпотеза. Проблема істини у філософії науки. Питання про сутність техніки. Проблема співвідношення науки і техніки.

Тема 4. Методологічні новації античності

Реконструкція міфологічного мислення. Раціоналізація античної філософії. Перші зразки абстрагування та ідеалізації (Піфагор, Евклід). Метафоричне смислоутворення античної натурфілософії. Методологічна реконструкція майевтики Сократа, теорії Платона, аналітики Аристотеля.

Тема 5. «Суверенітет» наукового методу

Методологічні настанови мислителів Середніх віків. Пошук методу в епоху Відродження. Гносеологічна революція доби новоєвропейської філософії. Визволення «органона» в науково-методичних проектах Ф. Бекона, Т. Гоббса. «Натурфілософія» Галілея і Ньютона. Версії раціоналізму Декарта і Ляйбніца. Теорія пізнання Канта.

6. Основи наукової раціональності

Породження метафізикою позитивізму (Конт). Відображення діалектики Гегеля в теоріях Дарвіна і Маркса. Онтологічні основи науки. Проблема редукціонізму. Ідеал науковості. Релятивізм наукового знання.

7. Динаміка наукового знання

Ідея кумулятивізму знання. Неопозитивістська концепція науки. Методологічний фальсифікаціонізм К. Поппера. Концепція наукових революцій Т. Куна. Тематичний аналіз науки Дж. Холтона. Еволюціоністська модель розвитку науки (Тулмін, Хукер, Хахлвег та ін.).

8. Критика науки

Теорія «онтологічної відносності» В. Куайна. Методологія науково-дослідних програм І. Лакатоса. Анархічна епістемологія П. Фейєрабенда. «Строга наука» Е. Гуссерля. Герменевтика «наук про дух» Г.-Г. Гадамера.

9. Сучасні тенденції і суперечності розвитку техногенної цивілізації

Структура і функція наукового товариства (школи). Науковий етос та орієнтації вченого. Наука і суспільство. Глобальні кризи і проблема цінності науково-технічного прогресу. Людина як елемент у системі техніки. Проблема заміни людини в техніці. Глобалізація технічної системи. Нові технології та перспективи людини.

III. ПИТАННЯ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ЗАЛІК

1. Проблема визначення науки.
2. Розмежування наукового і ненаукового знання.
3. Міф, технологія, наука.
4. Етичні настанови науки. Наука і суспільство.
5. Функції наукового дослідження.
6. Розрізнення емпіричного і теоретичного: факт і теорія.
7. Загальнонаукові методи.
8. Проблема істини у філософії науки.
9. Проблема співвідношення науки і техніки.
10. Ідеал науковості і проблема редукціонізму.
11. Релятивізм наукового знання.
12. Ідея кумулятивізму знання.
13. Позитивістська концепція науки та метафізики.
14. Еволюціоністська модель розвитку науки.
15. Концепція наукових революцій.

IV. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Войшвилло Е.К., Дегтярев М.Г. Логика как часть теории научного познания и методологии: Фундаментальный курс: Учеб. пособие: В 2 кн. – М.: Знание, 1994. – Кн. 1 – 2.
2. Горюнов В.П., Гавришин В.К. Философия науки и техники: Конспект лекций. – С.Пб: Изд-во Михайлова В.А., 2000. – 48 с.
3. Ильин В. В. Критерии научности знания. – М.: Знание, 1989. – 246 с.
4. Канке В.А. Основные философские направления и концепции науки. Итоги XX столетия. – М.: ПРИОР, 2000. – 412 с.
5. Лешкевич Т.Г. Философия науки: традиции и новации: Учебное пособие. – М.: ПРИОР, 2001. – 413 с.
6. Липский Б.И. История и методология науки: Феномен специализированного познания. – С.Пб: Изд-во СПбГУ, 2004. – 428 с.
7. Пашков Ф.Е., Шубин В.И. Выдающиеся творцы неклассической физики. Страницы истории. – Д.: Вид-во ДУИТ, 1998. – 174 с.
8. Современная философия науки. – М.: Наука, 1994. – 254 с.
9. Томпсон М. Философия науки. – М.: Фаир-Пресс, 2003. – 304 с.
10. Философия и методология науки: В 2-х ч. / Под ред. В.И. Купцова. – М.: Знание, 1996. – Ч.1. – 248 с.
11. Философия и методология науки: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Под ред. В.И. Купцова. – М.: Знание, 1996. – 244 с.
12. Шаповалов Е.А. Курс лекций по философии техники. – С.Пб.: Изд-во СПбГУ, 1998. – 348 с.
13. Шубин В.И., Пашков Ф.Е. Культура. Техника. Образование. – Д.: Вид-во ДУИТ, 1999. – 193 с.
14. Юдин Э.Г. Методологический анализ как направление изучения науки. – М.: Знание, 1986. – 248 с.

ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ

I. МЕТА І ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Вивчення навчальної дисципліни «Педагогіка вищої школи» спрямовано на забезпечення підготовки студентів магістратури, формування навичок педагогічної діяльності. Згідно зі стандартами МОН України дисципліна «Педагогіка вищої школи» вивчається в обсязі 2 кредитів (108 годин).

Мета вивчення даної дисципліни:

- розкрити загальні засади педагогіки вищої школи;
- навчитися виявляти закономірності, принципи, форми, засоби та методи організації навчального процесу у вищій школі;
- опанувати прийомами, що підвищують ефективність професійно-педагогічного спілкування.

Завдання дисципліни – ознайомити студентів з основними поняттями і проблемами педагогіки, закласти фундамент їхніх педагогічних знань.

Після вивчення дисципліни студент повинен

ЗНАТИ:

- функції науково-педагогічних працівників ВНЗ;
- особливості організації та здійснення навчально-виховного процесу в українській вищій школі;
- особливості устрою вищої освіти як цілісної системи;
- положення Закону України „Про вищу освіту”;
- зміст стандартів вищої освіти;
- що таке сутність, складові та зміст педагогічної культури;

УМІТИ:

- здійснювати пошук літератури з проблем педагогіки вищої школи для використання її у самостійній роботі,
- виявляти особливості розвитку вищих навчальних закладів України,
- виділяти тенденції розвитку педагогіки вищої школи,
- проаналізувати психологічні особливості студентського віку,
- розуміти принципи діяльності освітніх установ,
- дати загальну характеристику основних філософських концепцій освіти,
- опанувати педагогічну техніку в діяльності викладача вищої школи.

II. ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ «ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ»

Тема 1. Місце і роль педагогічної науки в системі соціально-економічного розвитку України

Проблеми сучасного суспільства у сфері освіти. Педагогіка, її місце в системі наук. Стан і тенденції розвитку педагогіки вищої школи.

Тема 2. Історія розвитку вищої школи

Початки й основні віхи становлення освіти й вищої школи у світі і в Україні. Києво-Могилянська академія – визначний освітньо-культурний центр України. Особливості розвитку вищих навчальних закладів України в ХХ – на початку ХХІ століття.

Тема 3. Сучасна вища школа в освітній системі України

Система освіти України, її структура. Принципи діяльності освітніх установ. Характеристика вищої освіти України початку третього тисячоліття.

Тема 4. Філософія освіти ХХІ століття

Філософія як світоглядне знання. Характеристика основних філософських концепцій освіти. Філософські засади моделювання системи освіти в ХХІ столітті.

Тема 5. Гуманістична спрямованість навчально-виховного процесу у вищій школі

Гуманізм – визначальний принцип життєдіяльності особистості й людської спільноти. Шляхи і засоби гуманізації особистості. Особливості реалізації вимог принципу гуманізму в процесі навчально-виховної діяльності вищих навчальних закладів.

Тема 6. Психологічні особливості, типологія студентів і формування студентського колективу

Психологічні особливості студентського віку. Типологія студентів. Діалектика становлення і розвитку студентського колективу: академічної групи, курсу, факультету, ВНЗ.

Тема 7. Особливості діяльності, типологія, педагогічна культура викладача вищої школи

Особливості діяльності викладача ВНЗ. Професійно-педагогічне спілкування й типологія особистості викладача вищої школи. Сутність, складові та зміст педагогічної культури викладача ВНЗ. Педагогічна техніка, особливості її прояву в діяльності викладача вищої школи.

III. ПИТАННЯ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ІСПИТ

1. Місце і роль педагогічної науки в системі соціально-економічного розвитку України.
2. Історія розвитку вищої школи.
3. Сучасна вища школа в освітній системі України.
4. Філософія освіти ХХІ століття.
5. Гуманістична спрямованість навчально-виховного процесу у вищій школі.
6. Психологічні особливості, типологія студентів і формування студентського колективу.
7. Особливості діяльності, типологія, педагогічна культура викладача вищої школи.

IV. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: Навч. посібник. – К.: Знання, 2005. – 486 с.
2. Бордовская Н., Реан А. Педагогика: Учеб. для вузов. – С.Пб: Питер, 2003. – 544 с.
3. Педагогика: Учеб. пособие для педучилищ / С.П.Баранов, Л.Р. Болотина, Т.В.Воликова, В.А.Сластенин. – М.: Просвещение, 1981. – 367 с.
4. Педагогика и психология высшей школы: Учеб. пособие. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2002. – 544 с.

5. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс: Учебник для студ. высш. учеб. завед.: В 2 кн. – М: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – Кн.1. – 576 с.
6. Салов В.О. Основы педагогики вищої школи: Навч. посібник. – Д.: НГУ, 2003. – 183 с.
7. Словник термінів і понять з педагогіки вищої школи: Посібник / В.В. Приходько, В.В. Малий, В.Л. Галацька, М.А. Мироненко. – Д.: НГУ, 2005. – 181 с.

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

I. МЕТА І ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Вивчення навчальної дисципліни «Методика викладання у вищій школі» спрямовано на забезпечення підготовки студентів магістратури, формування навичок педагогічної діяльності. Згідно зі стандартами МОН України дисципліна «Методика викладання у вищій школі» вивчається в обсязі 2 кредитів (108 годин).

Мета вивчення даної дисципліни:

- розкрити загальні засади педагогіки вищої школи;
- навчитися самостійно працювати з педагогічною літературою;
- розвинути практичні вміння, що забезпечує творчість та ініціативу в педагогічній діяльності.

Завдання дисципліни – ознайомити студентів із основними поняттями і проблемами педагогіки, закласти фундамент їхніх педагогічних знань.

Після вивчення дисципліни студент повинен

ЗНАТИ:

- сутність та методологічні засади навчання,
- закони та принципи навчання,
- зміст освіти у вищій школі,
- вимоги до академічної лекції, семінарів, лабораторних тощо,
- принципи організації дистанційного навчання,
- методики проведення контрольних дій у вищій школі,

УМІТИ:

- планувати та організовувати навчальний процес у ВНЗ,
- вибирати й застосовувати ефективні методи навчання,
- готувати і проводити лекції відповідно до психолого-педагогічних вимог,
- сприяти адаптації студентів до самостійної навчальної роботи,

- застосовувати кредитно-модульну технологію навчання та оцінювання знань студентів.

II. ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ **«МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ»**

Тема 1. Теоретичні засади навчально-виховного процесу у вищій школі

Сутність і методологічні засади навчання. Структура процесу оволодіння знаннями, уміннями й навичками, формування компетентності. Мотиви навчання. Типи навчання, їх характеристика. Інтенсифікація навчально-виховного процесу.

Тема 2. Закони, закономірності і принципи навчання

Закони навчання, їх сутність. Загальні закономірності навчально-виховного процесу. Принципи навчання у вищій школі.

Тема 3. Зміст, планування та організація навчального процесу у вищій школі

Спеціалізація навчання в сучасній вищій школі. Зміст освіти у вищій школі. Система планування й організація навчального процесу у ВНЗ.

Тема 4. Форми, види, методи і засоби навчання у вищій школі

Сутність поняття "форми організації навчання". Розвиток і становлення організаційних форм навчання. Типологія і характеристика методів навчання. Дидактичні вимоги до вибору методів навчання.

Тема 5. Лекція у вищій школі

Академічна лекція в системі професійної підготовки студентів. Технологія і техніка підготовки академічної лекції. Дидактичні й методичні вимоги до академічної лекції. Психолого-педагогічні вимоги до проведення лекції у вищій школі.

Тема 6. Технологія і техніка організації та проведення семінарів, практичних, лабораторних, індивідуальних занять, консультацій і колоквіумів

Дидактичні основи семінарських, практичних, лабораторних, індивідуальних та інших форм занять. Види семінарів, вимоги до їх організації та проведення. Особливості технології і техніки організації та проведення практичних, лабораторних, індивідуальних занять, консультацій і колоквіумів.

Тема 7. Психолого-педагогічні засади організації самостійної навчальної роботи студентів

Особливості навчальної роботи студентів і передумови її ефективності. Адаптація студентів до самостійної навчальної роботи. Уміння слухати і

конспектувати лекції. Книга в системі професійної підготовки. Підготовка до лабораторних, практичних, семінарських занять. Підготовка до контрольних заходів.

Тема 8. Дистанційне навчання в системі освіти

Соціально-економічні потреби в дистанційній освіті. Короткий екскурс в історію дистанційного навчання. Сутність дистанційного навчання. Мотиви і принципи організації дистанційного навчання. Умови ефективності дистанційного навчання.

Тема 9. Система організації науково-дослідної роботи студентів

Наукова робота студентів – важливий чинник ефективності професійної підготовки фахівців з вищою освітою. Системність в організації науково-дослідної роботи студентів. Форми й види науково-дослідної роботи студентів. Методи організації науково-дослідної роботи студентів.

Тема 10. Система аналізу й оцінювання навчальних досягнень студентів

Значення і роль аналізу й оцінювання навчальних досягнень студентів. Функції оцінювання навчальних досягнень студентів. Принципи, види і методи аналізу й оцінювання навчальних досягнень студентів. Методика проведення контрольних дій у вищій школі. Модульно-рейтингова і кредитно-модульна технологія навчання та оцінювання навчальних досягнень студентів.

ІІІ. ПИТАННЯ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ІСПИТ

1. Теоретичні засади навчально-виховного процесу у вищій школі.
2. Закони, закономірності й принципи навчання.
3. Зміст, планування та організація навчального процесу у вищій школі.
4. Форми, види, методи і засоби навчання у вищій школі.
5. Лекція у вищій школі.
6. Технологія і техніка організації та проведення семінарів, практичних, лабораторних, індивідуальних занять, консультацій і колоквиумів.
7. Психолого-педагогічні засади організації самостійної навчальної роботи студентів.
8. Дистанційне навчання в системі освіти.
9. Система організації науково-дослідної роботи студентів.
10. Система аналізу й оцінювання навчальних досягнень студентів.

ІV. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: Навч. посібник. – К.: Знання, 2005. – 486 с.

2. Бордовская Н., Реан А. Педагогика: Учебник для вузов. – С.Пб: Питер, 2003. – 544 с.
3. Педагогика и психология высшей школы: Учеб. пособие. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2002. – 544 с.
4. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс: Учебник для студ. высш. учеб. завед.: В 2 кн. – М: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – Кн.1. – 576 с.
5. Салов В.О. Основы педагогіки вищої школи: Навч. посібник. – Д.: НГУ, 2003. – 183 с.
6. Словник термінів і понять з педагогіки вищої школи: Посібник / В.В. Приходько, В.В. Малий, В.Л. Галацька, М.А. Мироненко. – Д.: НГУ, 2005. – 181 с.

ОСНОВИ ДЕМОКРАТІЇ

I. МЕТА І ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Вивчення навчальної дисципліни «Основи демократії» спрямовано на забезпечення всебічної підготовки студентів, формування навички застосовувати демократичні принципи у громадянській активності та у професійній діяльності. Дисципліна розглядається як своєрідний інтегрований курс і є складовою загальної структури блоку гуманітарних дисциплін, до якого належать філософія, політологія, етика, культурологія, конфліктологія, соціологія. Навчальний курс «Основи демократії» спрямований на висвітлення найбільш актуальних проблем становлення і розвитку демократичного ладу. Дисципліна «Основи демократії» вивчається в обсязі 1 кредиту (54 години).

Мета вивчення даної дисципліни:

- сформувати систему знань про демократію та її роль у розвитку сучасного суспільства;
- поширити знання про демократію й шляхи втілення її фундаментальних цінностей;
- сформувати мотивацію до засвоєння основних демократичних цінностей і принципів, їх застосування у практичній діяльності.

Завдання дисципліни – ознайомити студентів з основними цінностями й проблемами демократії, сформувати навички адаптування позитивного світового досвіду до умов сучасного українського суспільства.

Після вивчення дисципліни студент повинен

ЗНАТИ:

- що таке демократія та її сутність, ідеали та принципи демократії, права та свободи людини, громадянське суспільство,
- роль громадян у демократичному політичному процесі,

- про суспільство, державу, закони і правила, за якими вони існують,
- і розуміти роль держави за умов демократії,

УМІТИ:

- формулювати свою власну позицію, обговорювати й захищати свою думку,
- застосовувати набуті знання при аналізі загальних проблем сьогодення, аналізувати матеріали із різних джерел, ЗМІ і доходити неупереджених достовірних висновків,
- використовувати механізми захисту прав людини в процесі професійної діяльності,
- брати участь у житті громади та у вирішенні суспільних проблем.

II. ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ ДЕМОКРАТІЇ»

Тема 1. Сутність, передумови й поширення демократії в сучасному світі

Вихідна інтуїція демократії. Багатоманітність спроб визначення демократії та природа цього явища. Парадоксальність реальної демократії. Демократія на сучасному етапі. Різновиди демократії. Недоліки та межі демократії. Ідеали та принципи демократії. Основні цінності демократії. Передумови демократії.

Тема 2. Демократія і демократизація у глобальному контексті

Поширення та «якість» демократії в сучасному світі. Консолідовані, проміжні та псевдodemократії. Поняття, чинники та соціально-політичні наслідки глобалізації. Теорія та практика сучасних переходів до демократії. Україна та Європейський Союз у міжнародних відносинах.

Тема 3. Права та свободи людини

Сучасне розуміння прав людини. Основні права й відповідальність громадянина. Методи й механізми захисту прав і свобод людини. Системи захисту прав і свобод в Україні.

Тема 4. Демократія та громадянське суспільство

Історична еволюція громадянського суспільства. Сутність та різновиди громадянського суспільства. Розвиток громадянського суспільства в Україні.

Тема 5. Демократизм системи урядування

Форми територіального устрою сучасних держав: унітарна держава, федерація, конфедерація. Порівняльний аналіз особливостей адміністративно-територіальної організації сучасних держав. Структура й функції органів територіального представництва та місцевого самоуправління. Статус та функції глави держави. Еволюція президентства в Україні.

Тема 6. Законодавча, виконавча та судова влада

Сутність, структура та функції законодавчої влади. Законодавча влада в Україні. Сутність, структура та функції виконавчої влади. Виконавча влада в Україні. Сутність, структура та функції судової влади. Судова влада в Україні.

Тема 7. Політичні партії в системі демократії

Роль політичних партій у розвитку демократії. Структура, класифікація та функції політичних партій. Специфіка багатопартійності в Україні. Сучасні партійні системи.

Тема 8. Вибори у демократичному суспільстві

Вибори як інститут демократії. Проблеми освіти виборців. Функції виборів. Принципи демократичних виборів. Виборчі системи: мажоритарна та пропорційна, їх вади та переваги. Виборчий процес: чинники та критерії демократичності. Головні процедури виборчої кампанії. Участь громадян у виборчій кампанії.

Тема 9. Роль засобів масової інформації у демократичному суспільстві

Сутність та суспільне значення засобів масової комунікації. Організація мас-медіа. Функції ЗМІ. Форми власності та контроль за мас-медіа в умовах демократії. Сучасний стан мас-медіа в Україні.

III. ПИТАННЯ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ЗАЛІК

1. Основні принципи та недоліки демократії в сучасному світі.
2. Демократія у глобальному контексті.
3. Права і свободи людини, методи і механізми їх захисту.
4. Формування громадянського суспільства в демократичному суспільстві
5. Законодавча, виконавча та судова влада.
6. Політичні партії в системі демократії.
7. Вибори у демократичному суспільстві.
8. Роль засобів масової інформації у демократичному суспільстві.

IV. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Білоус А. О. Політико-правові системи: світ і Україна: Навч. посібник – К.: АМУПП, 1997. – 200 с.
2. Дербишайр Дж, Дербишайр Я. Политические системы мира: В 2-х т. – М.: РИПОЛ КЛАССИК, 2004. Т.1. – 512 с., Т.2. – 496 с.
3. Основи демократії: Навч. посібник / За ред. А. Колодій. – К.: вид-во «Ай Бі», 2002. – 684 с.
4. Пазиніч Ю.М. Конспект лекцій з курсу «Основи демократії». – На правах рукопису // Методичний кабінет кафедри філософії НГУ, ауд. 1/118.
5. Україна: політична історія. XX – початок XXI ст. – К.: Парламентське вид-во, 2007. – 1028 с.

ФІЛОСОФІЯ КУЛЬТУРИ

I. МЕТА І ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Вивчення навчальної дисципліни «Філософія культури» спрямовано на забезпечення всебічної підготовки студентів, формування толерантного ставлення до багатомірності культурних проявів та абстрактного мислення при визначенні значущості універсальних цінностей культури. Згідно з цим вивчення дисципліни «Філософія культури» сприяє розвитку і захисту здобутків культури, а глибоке опанування її цінностей є неодмінною умовою успішної діяльності фахівця будь-якого профілю. Згідно зі стандартами МОН України дисципліна «Філософія культури» вивчається в обсязі 1 кредиту (54 години).

Мета вивчення даної дисципліни:

- з'ясувати сутність предмету, завдання курсу;
- засвоїти основні філософські концепти та вчення щодо осмислення феномену культури;
- сформулювати аналітичне мислення на підставі узагальнень культурно-світоглядного досвіду людства;
- навчити розрізняти культурні парадигми та діалогічне ставлення до різноманітності культурних проявів;
- виховати естетичний смак та критичне ставлення до низькопробних проявів сучасної масової культури.

Завдання дисципліни – формування філософського мислення та аналітичного ставлення до феномену культури, через осмислення соціально-культурних досягнень людства.

Після вивчення дисципліни студент повинен

ЗНАТИ:

- класичні філософські концепції культури,
- особливості історичної динаміки культури,
- антропологічні аспекти культурного розвитку,
- протиріччя культурно-цивілізаційного становлення,
- різновиди соціо-культурних ідентичностей,
- форми здійснення масової та елітарної культури в минулому та сучасності,

УМІТИ:

- виявляти сутнісні явища у проявах феномену культури,
- визначати характерні риси соціально-культурної ідентичності,
- орієнтуватися в сутності класичних та неklasичних концепціях культури,
- використовувати знання з філософії культури у аналітичному ставленні до сучасних станів культурного буття людства,
- формувати ціннісні орієнтири на підставі філософсько-аналітичного ставлення до цивілізаційного розвитку,
- використовувати аналітичний підхід до узагальнення сутнісного змісту культурного досвіду та моделювання продуктивних цілей в культурному здійсненні української державності.

II. ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ «ФІЛОСОФІЯ КУЛЬТУРИ»

Тема 1. Генеза філософії культури

Предмет вивчення філософії культури. Етимологія терміна "культура" та його використання в європейській філософській традиції. Культура як об'єкт цілісного філософського уявлення. Нетотожність між історією терміна й історією культур-філософського мислення та його проблематикою. Універсальне значення проблематики культури в історії філософського мислення.

Тема 2. Теоретичні проблеми культури

Визначення та поняття культури. Множинність розумінь та визначень культури. Домінантні визначення та типологія поняття культури в сучасних соціально-гуманітарних дослідженнях. Духовна культура, матеріальна культура, культура як інституціональні сфери професійної діяльності. Культура і цивілізація. Проблема культурних універсалій. Смак, такт, здоровий глузд як категорії культури (Х.-Г.Гадамер). Поняття культурного світу (світу культури). Культура як світ національного буття, поняття етнічної та національної культури. Загальнолюдська культура — етнонаціональна культура — культура особистості. Культурний космополітизм, проблема національно-культурної ідентичності. Плюралізм культур, проблема мультикультуралізму в сучасному світі. Поняття культурно-історичного процесу, проблема культурного поступу, регресу, повтору. Культурне наслідування, традиції в культурі. Взаємодія та конфлікт культур.

Феномени культури. Духовність як характеристика культури. Генеза поняття духу в європейській культурі. Поняття духу нації (народу), духу людства. Наука і культура: науково-технологічний прогрес та культурний розвиток; національно-культурні традиції та модернізація. Речі і цінності культури. Аксіологічне розуміння культури, поняття цінності. Знаково-символічне розуміння культури, поняття символу. Роль і функції символізму в культурі. Міф і логос в світі культури; етнос та міф, міф в системі національної культури; феномен міфу в сучасній культурі. Культура і мова: мова як система культурних значень та як "дім буття". Культуротворча функція мови: мова та

культурний досвід. Релігія як феномен культури. Релігія і духовна культура. Релігійна етика. Культура релігійна і культура світська (мирська). Релігія та вільнодумство. Релігія та культурна традиція. Християнство в культурі українського народу. Релігія в сучасній українській національній культурі.

Філософія культури як методологічна основа соціально-гуманітарного знання. "Науки про природу" та "науки про культуру" (Moral Sciences, Geisteswissenschaften). Предметне поле дисциплін культурологічного циклу; поняття культурології. Специфіка методів пізнання культурно-історичних явищ. Домінантні методологічні орієнтації щодо пізнання явищ культури в сучасних дослідженнях проблем культури, національної культури. Головні засади структуралістсько-антропологічного осягнення світу культури. Феноменолого-герменевтична методологія розуміння культурних значень, Дилема пояснення — розуміння в пізнанні культури. Проблема розуміння феноменів культури; методи інтерпретації, тлумачення. Проблема об'єктивності пізнання культурно-історичного світу.

Культура і політика. Поняття політичної культури. Політична культура і національні традиції. Рецепція європейської політичної культури. Толерантність та мультикультуралізм як ознаки політичної культури. Права людини, верховенство права як складові політичної культури. Влада і культура: культура еліти та масова культура. Культура і процеси глобалізації.

Тема 3. Класичні філософські концепції культури

Неокантіанські концепції культури. Дільтей: поняття "наук про дух", ідея "критики історичного розуму". Філософія культури Георга Зіммеля: життя як культуротворча інстанція та трансвітальні культурні форми. Методологічна специфікація наук про культуру та наук про природу: ідеографічний та номотетичний методи. Ф.Ніцше: "аполонівське та діонісійське" начала в європейській культурі, ідея "вічного повернення того самого", критика цінностей. Морфологія культури О.Шпенглера; "Сутінки Європи": культура і цивілізація. А.Швейцер: етична природа культури; феномен культурного оптимізму та проблема гуманістичного оновлення культури. Культурфілософія Й. Хейзінгі: ігрова концепція культури.

Психоаналіз і культура: культура як цензура і табу, репресивна функція культури (З.Фрейд); культурно значуща творчість як сублимація несвідомого; комплекс Едіпа як основа культурної нормативності. Феномен культури в сучасному неофрейдизмі: концепція колективного несвідомого та архетипів культури в працях К.Юнга; дослідження людини в "хворій культурі" сучасного суспільства (Е.Фром); "ерос та цивілізація" (Г.Маркузе). Протестантська етика та дух капіталізму в європейській культурі: М.Вебер про релігійно-етичну мотивацію соціально-економічного та політичного життя.

Проблема культури в філософії екзистенціалізму. Культура як світ "нівелюючої" повсякденності в концепції *Das Man* М.Гайдеггера. Поняття "вісьового часу" та аналіз "сучасної духовної ситуації" К.Ясперсом. Екзистенція та культурний активізм Ж.-П. Сартра. "Бунт" та "абсурд" як виміри культури (А.Камю). Уявлення про культуру в філософії історії Тойнбі: проблема

плюральності культур та єдності світової історії; історичний закон виклику-відповіді; класифікація цивілізацій.

Тема 4. Новітня критика культури

Філософія як рефлексія над підвалинами культури. Поняття дискурсу, культурно-історичних апріорі, наррації (нарративів та метанарративів), суспільних практик (Ю.Габермас, М.Фуко, Ж.-Ф.Льотар). Поняття архетипів, ментальності та менталітету. Поняття проекту Модерну в європейській культурі (Ю. Габермас та ін.). Просвітництво як характеристика модерної культури; Просвітництво та утопія; антиутопії; критика Просвітництва (Горкгаймер, Адорно). Критика проекту Модерну в філософії постмодерну (Ж. Дерріда). Поняття "постмодерну" в сучасній філософії культури (Ж.-Ф.Льотар, Ж.Дерріда, В.Вельш та ін.).

Тема 6. Філософія української культури

Соціально-теоретичні засновки українського романтизму та народництва. Погляди київської історіософської школи (М.Максимович, М.Костомаров, В.Антонович): ідея народності як етнокультурного явища: панславістський месіонізм Миколи Костомарова: культурно-політичний проект "Книги буття українського народу". Розуміння культури у вимірі "хутірської філософії" Пантелеймона Куліша.

Михайло Драгоманов: національна культура та проблема соціально-культурного поступу. Раціоналізм і "позитивна філософія" Івана Франка. Українська нація як "соціальний культурний організм". Етнічна культура і національна культура. Духовні чинники : ідеал, воля, свобода в соціально-культурному розвитку. Проблеми філософії культури в працях Олександра Потебні. Соціологія культури Михайла Грушевського: народ як творець культури, професійна культура як "відбиток загальнонародного", громадянський "стрижень" соціально-культурного процесу. Сергій Єфремов і його "народницька" концепція культури. Філософія — культура — національність: концепція Дмитра Чижевського.

Ідея "відродження нації" та "психологічного європейства" Володимира Винниченка. Культурологічні дискусії 20-х років ХХ століття. "Повернення до Європи" та "азійський ренесанс" в потрактуванні Миколи Хвильового. Явище малоросійства. Боротьба "двох культур". Проблеми збереження та розвитку національної культури у творах Івана Дзюби.

Доба "молодої України", дискусії про засновки розв'язання української проблеми (Б.Грінченко, І.Франко, Л.Українка, М.Міхновський, М.Грушевський). Соціально-культурні причини української рецепції філософії активізму наприкінці ХІХ — у першій половині ХХ століття. Націоналізм та українська культура в працях Дм. Донцова: поняття "культурного провансальства", "формотворчої місії" культурно-політичної еліти, нації.

Питання національної самоідентифікації як стрижньове для антропологічних напрямів української філософії культури. Культурфілософія Євгена Маланюка. Українська людина в екзистенційному й соціокультурному

вимірах (Микола Шлемкевич). Проблеми культури у творчості Юрія Шереха. Методологічні пошуки в культурологічних працях Григорія Грабовича. Сучасний стан української філософії культури: пошуки й перспективи.

III. ПИТАННЯ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ЗАЛІК

1. Предмет та проблематика філософії культури.
2. Множинність розуміння та визначень культури.
3. Типологія поняття культури в сучасних соціально-гуманітарних дослідженнях.
4. Культура і цивілізація. Єдність та протиріччя.
5. Класичні філософські концепції культури.
6. Проблема культури в філософії екзистенціалізму.
7. Новітня критика культури.
8. Соціально-теоретичні засновки українського романтизму.
9. Питання національної самоідентифікації в вітчизняній філософії культури.
10. Сучасний стан української філософії культури: пошуки й перспективи.

IV. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Батищев Г.С. Деятельностная сущность человека как философский принцип // Проблема человека в современной философии. – М.: Наука, 1969. – с. 73 – 144.
2. Боров Ю. Б. Эстетика. – М.: Политиздат, 1989. – 496 с.
3. Быстрицкий Е.К. Феномен личности: мировоззрение, культура, бытие. – К.: Альтерпресс, 1991. – 196 с.
4. Гуревич И.С. Философия культуры. – М.: NOTA VENE, 2001. – 240 с.
5. Гуревич П.Я. Культурология. – М.: Знание, 1996. – 124 с.
6. Каган М.С. Философия культуры. – СПб.: ЦЕНТР, 1996. – 320 с.
7. Культура и развитие человека. Очерк философско-методологических проблем. – К.: Альтерпресс, 1989. – 212 с.
8. Культура як світ національного буття. – К.: Генеза, 1997. – 164 с.
9. Межуев В.М. Культура и история. – М.: Политиздат, 1977. – 254 с.
10. Мировоззренческая культура личности. – К.: Знання-Прес, 1986. – 160 с.
11. Онтологічні проблеми культури. – К.: ПАРАПАН, 1994. – 198 с.
12. Проблемы философии культуры. – М.: Мысль, 1984. – 234 с.
13. Сильвестров В.В. Философское обоснование теории и истории культуры. – М.: Знание, 1990. – 336 с.
14. Соколов Э.В. Культура и общество. – М.: Знание, 1972. – 284 с.
15. Человек и мир человека. Категории "человек" и "мир" в системе научного мировоззрения. – К.: Либидь, 1977. – 146 с.
16. Шинкарук В.І. Науковий світогляд — ідейна основа формування всебічно розвиненої особи // Філософська думка. – 1976. – № 2. – с. 24-26.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
<i>Нормативні дисципліни для всіх спеціальностей</i>	
ФІЛОСОФІЯ	4
КУЛЬТУРОЛОГІЯ	12
ПСИХОЛОГІЯ	18
<i>Дисципліни юридичних та економічних спеціальностей</i>	
ЕТИКА	21
ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ	24
ІСТОРІЯ ВЧЕНЬ ПРО ДЕРЖАВУ І ПРАВО	27
ЛОГІКА	30
РИТОРИКА	33
ФІЛОСОФІЯ ПРАВА	35
<i>Дисципліни, що вивчаються в магістратурі всіх спеціальностей</i>	
ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ	38
ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ	41
МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ	44
ОСНОВИ ДЕМОКРАТІЇ	47
ФІЛОСОФІЯ КУЛЬТУРИ	50